

تاریخچه تولید آمار حساب‌های ملی

هدف از تهیه و تدوین حساب‌های ملی، محاسبه مهم‌ترین متغیرهای جریان‌های اقتصادی نظیر تولید، مصرف، تشکیل سرمایه، صادرات، واردات و درآمد، در یک دوره زمانی معین و اندازه‌گیری مهم‌ترین متغیرهای اقتصادی، موجودی منابع نظیر ثروت، دارایی و بدهی، در مقطعی از زمان است که از طریق آن‌ها می‌توان وضعیت اقتصادی کشور را در آن دوره یا مقطع زمانی به تصویر کشید. تهیه مستمر و منظم حساب‌های ملی بر اساس آخرین تجدید ، از سال ۱۳۷۳ در برنامه کاری مرکز آمار ایران قرار گرفت، همچنین از سال ۱۳۷۶، مرکز آمار ایران مبادرت به تهیه و تدوین حساب‌های منطقه‌ای نموده و در این راستا هر ساله محصول ناخالص داخلی استان‌ها و اطلاعات تفصیلی مربوط به ارزش افزوده ۷۲ رشته فعالیت اقتصادی را تهیه و منتشر می‌کند.

حسابهای منطقه ای

حسابهای منطقه ای مجموعه ای از حسابها ، جداول استاندارد ، تعاریف و مفاهیم و روش های محاسبه است که به صورت جامع و هدفمند ، مطالعه کمی و منظم فعالیت های اقتصادی یک منطقه مشخصی را برای یک دوره زمانی معلوم ، معمولاً یک سال ، امکان پذیر می سازد .به عبارت دیگر نقشی را که حسابهای ملی در سطح کل کشور به عهده دارد حسابهای منطقه ای همان نقش ، اهمیت و کاربرد را در سطح منطقه عهده دار است .از نظر اهمیت و کاربرد نیز ، حسابهای منطقه ای ، نقش شایان توجهی را در برنامه ریزی منطقه ای ، بررسی عملکرد اقتصاد منطقه ای و تحلیل امکانات و پتانسیل های منطقه ای به عهده دارد به طوری که تحقق اهداف برنامه ریزی منطقه ای بدون استفاده از یافته ها ، شاخص ها و متغیرهای حسابهای منطقه ای امکان پذیر نیست .مبانی نظری حسابهای منطقه ای ، همانند حسابهای ملی ، «SNA» « system of national accounts » مبتنی بر سیستم حسابهای ملی است ، با این تفاوت که تبدیل سطح جغرافیایی ملی به منطقه ای ، مسائل ویژه ای را باعث می شود که به طور کامل در «SNA» بررسی و پیش بینی نشده ، این مسائل ویژه را بایستی در نظر داشت .علیرغم نیاز برنامه ریزان به نتایج حسابهای منطقه ای و نیز علیرغم توسعه دانش نظری و علمی حسابهای ملی ، حسابهای منطقه ای و نیز علیرغم توسعه دانش نظری و علمی حسابهای ملی ، حسابهای منطقه ای در جهان و ایران از سوابق تجربی قابل توجهی برخوردار نمی باشد .این کار علیرغم مشکلات عدیده توسط معاونت برنامه ریزی استانداری و با کمک دفتر حسابهای منطقه ای مرکز آمار ایران برای اولین بار در ۶ استان کشور (از جمله تهران) در سال ۱۳۷۶ و در سال ۱۳۷۹ برای همه استانها انجام گرفت و مرکز آمار ایران در این راستا هر ساله محصول

ناخالص داخلی استانها و اطلاعات تفضیلی مربوط به ارزش افزوده ۷۲ رشته فعالیت اقتصادی را تهیه و منتشر می کند.

کاربرد حسابهای منطقه ای:

حسابهای منطقه ای نقش شایان توجهی در برنامه ریزی های منطقه ای دارد ، به طوری که تحقق اهداف برنامه ریزی منطقه ای ، بدون استفاده از یافته های حسابهای منطقه ای امکان پذیر نیست.

آمارهای منطقه ای قابل اطمینان ، سازگار و مناسب ،پی ریزی محکمی را برای سیاست گذاری درجهت کاهش نابرابری های اقتصادی و اجتماعی بین مناطق فراهم می کند .با استفاده از آمارهای مناسب به روشنی می توان مناطقی را که نیاز به حمایت دارد شناسایی کرد و میزان نابرابری ها را اندازه گیری نمود .ضمن اینکه مدیریت علمی و پیشرفته در هر سطح جغرافیایی نیازمند اطلاعات دقیق و مفصل است.

در تهیه حسابهای منطقه ای تنظیم حساب تولید که اولین حساب و مهم ترین آنهاست در نظر گرفته شده است . هدف کلی حساب تولید ، محاسبه محصول ناخالص داخلی منطقه به منظور استفاده در سیاستگذاری ها و برنامه ریزی های اجتماعی و اقتصادی منطقه است .با اجرای حساب های منطقه ای اطلاعات ذیقیمتی در سطح منطقه در دسترس قرار می گیرد ، از جمله:

۱- ارزش افزوده رشته فعالیت های اقتصادی.

۲- ستانده هر یک از رشته فعالیت های اقتصادی.

۳- ساختار هزینه هر یک از رشته فعالیت های اقتصادی.

۴- محصول ناخالص داخلی استان (GDP)

با توجه به موارد بالا کاربرد حسابهای منطقه ای را می توان به شرح زیر برشمرد:

۱- ارائه تصویری از عملکرد اقتصادی منطقه در یک دوره زمانی مشخص و ارزیابی آن.

۲- تعیین سهم محصول ناخالص داخلی استان در محصول ناخالص داخلی کشور.

۳- محاسبه سهم استان در تولید هر یک از رشته فعالیت ها در کل کشور.

۴- سهم ارزش افزوده هر یک از فعالیت ها در کل محصول ناخالص داخلی استان.

۵- تجزیه و تحلیل مکانیسم های اقتصادی استان با استفاده از داده های حساب های منطقه ای.

تعاریف و مفاهیم

ستانده: شامل کالاها و خدماتی است که در یک کارگاه تولید شده و برای استفاده در خارج از آن کارگاه در دسترس قرار می گیرد. این مفهوم معادل محصول فرق دارد.

مصرف واسطه (Intermediate Consumption):

عبارت از ارزش کالا و خدماتی است که به صورت داده های یک فرآیند تولید، در آن فرآیند مصرف می شود به استثنای مصرف دارایی های ثابت.

ارزش افزوده (Value added):

قلم موازنه ای حساب تولید برای یک واحد یا بخش نهادی، کارگاه یا رشته فعالیت است. ناخالص آن از کسر مصرف واسطه از ستانده بدست می آید و برای خالص کردن آن بایستی مصرف سرمایه ثابت را از آن کسر کرد.

مالیات ها (Taxes):

پرداخت های اجباری و بلاعوض واحدهای نهادی به دولت است که به صورت نقدی و غیر نقدی صورت می گیرد.

کمک های بلاعوض دولت یا یارانه (Subsidies):

پرداخت های بلاعوض و جاری واحدهای دولتی به بنگاه های اقتصادی است که براساس سطح فعالیت های تولیدی آنها، یا مقدار یا ارزش کالاها یا خدمات تولید شده یا فروش رفته یا وارد شده توسط آنها تعیین می شود.

مصرف سرمایه ثابت (Consumption of Fixed Capital):

به عنوان بخشی از هزینه تولید عبارت است از کاهش ارزش جاری موجودی دارایی های ثابت که در اثر از بین رفتن فیزیکی، از مد افتادگی عادی و حوادث معمولی، در دارایی های تحت مالکیت و مورد استفاده یک تولید کننده، در طول یک دوره حسابداری پدید می آید.

محصول ناخالص داخلی منطقه ای (GDPR: Gross Domestic Product Per Region):

از جمع ارزش افزوده های ناخالص کلیه واحدهای تولیدی مقیم (به اضافه آن بخش از خالص مالیات بر محصول که در ارزش گذاری ستانده به حساب نیامده است) بدست می آید.

مجموع ارزش افزوده های ناخالص به قیمت تولید کننده + خالص مالیات بر واردات = محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار.

- تولید اقتصادی

تولید اقتصادی فعالیتی است که با استفاده از داده های نیروی کار، سرمایه و کالاها و خدمات تحت کنترل و مسئولیت یک واحد نهادی، به منظور تولید کالاها و خدمات دیگر انجام می گیرد. لازم است یک واحد نهادی وجود داشته باشد تا مسئولیت تولید و مالکیت کالاهای تولید شده یا مسئولیت دریافت بهای خدمات ارائه شده را به عهده بگیرد. بنابراین تولید طبیعی که بدون هیچ نوع دخالت یا هدایت انسان صورت می گیرد، تولید اقتصادی نیست. به عنوان مثال رشد طبیعی ماهی در آب های دریا، تولید محسوب نمی شود در حالی که پرورش ماهی در کارگاه پرورش ماهی، تولید به حساب می آید.

فعالیت های اساسی انسان نظیر خوردن، آشامیدن، خوابیدن، ورزش کردن و غیره که انجام دادن آن توسط شخص دیگری امکان پذیر نیست فعالیت هایی هستند که به مفهوم اقتصادی تولیدی نیستند. از طرف دیگر، فعالیت هایی نظیر شستشو، آماده کردن غذا، نگهداری کودکان و افراد مریض و سالخورده فعالیت هایی هستند که امکان انجام آن توسط واحدهای دیگر وجود دارد و بنابراین در محدوده کلی تولید قرار می گیرند.

۲- حد و مرز تولید در سیستم حساب های ملی

حد و مرز تولید در سیستم حساب های ملی محدودتر از حد و مرز کلی آن است. به دلایلی، آن دسته از فعالیت های انجام شده توسط خانوار که خدمات شخصی خانگی برای مصرف خود تولید می کنند در سیستم حساب های ملی

تولید محسوب نمی‌شوند. این فعالیت‌ها اگر توسط کارکنان استخدام شده توسط خانوار انجام گرفته باشند در محدوده‌ی تولید قرار می‌گیرند. در موارد دیگر محدوده‌ی تولید در سیستم حساب‌های ملی همان محدوده‌ی کلی در اقتصاد است. بنابراین فعالیت‌هایی که در محدوده‌ی تولید تعیین شده در سیستم قرار می‌گیرند به شرح زیر می‌باشند:

الف - تولید کلیه‌ی کالاها و خدمات فردی و جمعی که به واحدهای دیگر غیر از تولیدکنندگان آن‌ها، عرضه می‌شود یا قصد بر این است که به واحدهای دیگر عرضه شود. تولید کالاها و خدمات مصرف شده در فرایند تولید این کالاها و خدمات نیز تولید محسوب می‌شود.

ب - تولید به حساب خود کلیه‌ی کالاهایی که برای مصرف نهایی یا تشکیل سرمایه‌ی تولیدکنندگان آن‌ها باقی می‌ماند.

پ - تولید به حساب خود خدمات واحدهای مسکونی توسط مالکین واحدهای مسکونی شخصی و همچنین خدمات شخصی و خانگی تولید شده توسط کارکنان استخدام شده در خانوار.

در سیستم حساب‌های ملی، تولید به حساب خود خدمات شخصی و خانگی که توسط اعضای خانوار و برای مصرف نهایی خود صورت می‌گیرد، به طور سنتی از محاسبه‌ی تولید خارج شده است. بیان دلایل این امر، خارج از بحث حاضر است لیکن اشاره به مواردی از این نوع خدمات، ضروری به نظر می‌رسد:

الف - نظافت، دکوراسیون و تعمیر و نگهداری واحدهای مسکونی که توسط خانوارهای مالک ساکن در واحد مسکونی خود انجام می‌شود. منظور از تعمیرات، تعمیرات جزئی است که معمولاً توسط مستاجر و مالک، هر دو، انجام می‌شود.

ب - نظافت، سرویس و نگهداری کالاهای با دوام و سایر کالاهای متعلق به خانوار، از جمله وسایل نقلیه‌ی شخصی خانوار

پ - پخت و پز غذا برای مصرف شخصی

ت - نگهداری، آموزش و پرورش کودکان خود

ث - مواظبت از کودکان و افراد سالخورده و معلول

ج - نقل و انتقال افراد خانوار و کالاهای متعلق به خانوار

چ - انجام امور شخصی مانند اصلاح کردن، استحمام، واکس زدن، شستشوی لباس، اتوکردن و...

کالاها اشیایی فیزیکی هستند که تقاضا برای آنها و امکان ایجاد حق مالکیت بر آنها، وجود دارد و مالکیت آنها می‌تواند از طریق مبادله در بازار، از یک واحد نهادی به واحد نهادی دیگر منتقل شود. کالاها برای ارضای نیازها و خواسته‌های خانوارها یا جامعه و یا برای استفاده در تولید سایر کالاها و خدمات مورد تقاضا قرار می‌گیرند. تولید و مبادله‌ی کالاها، دو فعالیت کاملاً متفاوت می‌باشد. بعضی کالاها ممکن است هرگز مورد مبادله قرار نگیرند و بعضی دیگر ممکن است چندین بار مورد خرید و فروش قرار گیرند. مستقل بودن فرایند تولید کالاها از فرایند فروش یا فروش‌های مجدد بعدی، خصوصیت مهم اقتصادی کالاها است در صورتی که خدمات چنین خصوصیتی را ندارند.

۴- خدمات

خدمات دارای موجودیت مستقلی نیستند که امکان ایجاد حق مالکیت بر آنها وجود داشته باشد. خرید و فروش خدمات از تولید آنها جدا نیست و این دو فرایند همزمان صورت می‌گیرد. خدمات، ستانده‌های ناهمگنی را که تولید آنها براساس سفارش انجام می‌گیرد و نیز تغییراتی را که توسط تولید کنندگان براساس تقاضای مصرف کنندگان در وضعیت واحدهای مورد مصرف داده می‌شود در بر می‌گیرند. زمانی که تولید خدمات به پایان می‌رسد باید به مصرف کنندگان ارائه شود.

تولید خدمات فقط باید محدود به فعالیت‌هایی باشد که قابلیت ارائه به واحد دیگر را داشته باشد در غیر این صورت رشته فعالیت‌های خدمات نمی‌توانند توسعه یابند و بازاری برای آنها وجود نخواهد داشت. همچنین هر واحدی می‌تواند برای مصرف خود خدماتی را تولید کند به شرطی که نوع فعالیت طوری باشد که امکان انجام آن توسط واحد دیگر وجود داشته باشد.

تغییراتی که تولید کنندگان خدمات طبق تقاضای مصرف کنندگان آن در وضعیت واحدهای مورد مصرف می‌دهند، می‌تواند به یکی از اشکال زیر باشد:

الف - تغییر در وضعیت کالاهای مصرف کنندگان: در این حالت تولید کننده از طریق حمل و نقل، نظافت و تعمیر کالا و امثال آن مستقیماً بر روی کالای متعلق به مصرف کننده کار می‌کند.

ب - تغییر در وضعیت فیزیکی افراد: در این حالت تولیدکننده خدماتی نظیر حمل و نقل، خدمات درمانی و جراحی، تهیه‌ی محل اقامت، آرایش و پیرایش و غیره برای مصرف‌کننده انجام می‌دهد.

پ - تغییر در وضعیت ذهنی افراد: در این حالت تولیدکننده، خدمات آموزشی، اطلاعاتی، سرگرمی و سایر خدمات مشابه برای مصرف‌کننده فراهم می‌کند.

ت - تغییر در وضعیت اقتصادی واحد نهادی: در این حالت تولیدکننده، خدمات بیمه، واسطه‌گری مالی، محافظت، ضمانت و غیره برای مصرف‌کننده فراهم می‌کند.

تغییرات ایجاد شده در وضعیت کالاهای افراد ممکن است موقتی یا دائمی باشد به‌عنوان مثال، خدمات آموزش و بهداشت موجب تغییر دائمی شرایط مصرف‌کنندگان می‌شود به طوری که حاصل استفاده از آن، مدت چند سال به طول می‌انجامد. به‌طور کلی، چون تغییرات طبق تقاضای مصرف‌کنندگان صورت می‌گیرد، چنین استنباط می‌شود که تغییرات در جهت مثبت است. این نوع بهبود وضعیت معمولاً افراد مصرف‌کننده یا کالاهای متعلق به آن‌ها را شامل می‌شود و دارای وجود مستقل متعلق به تولیدکننده نیست. بهبود وضعیت نمی‌تواند توسط تولیدکننده در موجودی انبار نگهداری شود یا جدا از تولید آن مبادله گردد.

تعدادی از رشته‌های فعالیت‌ها وجود دارند که معمولاً به‌عنوان خدمات، طبقه‌بندی می‌شوند ولی ستانده‌ای که تولید می‌کنند دارای خصوصیات کالامی باشد مانند رشته‌های فعالیت‌هایی که در رابطه با تهیه، ذخیره، ارتباط و پخش اطلاعات، اخبار و... به مفهوم وسیع آن از قبیل تولید اطلاعات کلی یا تخصصی، اخبار، رایزنی، برنامه‌های رایانه‌ای، فیلم‌های سینمایی، موسیقی و غیره می‌باشند. ستانده این رشته‌های فعالیت‌ها معمولاً بر روی اجسام فیزیکی نظیر نوار، کاغذ، دیسک و غیره که قابل مبادله هستند ذخیره می‌شود. این محصولات صرف نظر از خصوصیات کالایی یا خدمتی آن‌ها، دارای این ویژگی هستند که توسط یک واحد تولیدکننده تولید شده و به واحدهای دیگر عرضه می‌شوند از این رو ضرورت وجود بازار را موجب می‌گردند.

۵ - ستانده

ستانده، کالاها و خدماتی است که در یک واحد تولیدی تولید شده و برای استفاده در خارج از آن واحد در دسترس قرار می‌گیرد. کالاها و خدماتی که در یک واحد در یک دوره‌ی حسابداری معین تولید و در همان دوره در دیگر فرایندهای تولید آن واحد مصرف می‌شود ستانده‌ی آن واحد را تشکیل نمی‌دهد. به این ترتیب مفهوم ستانده با مفهوم محصول که حاصل فرایند تولید است متفاوت می‌باشد.

در سیستم حساب‌های ملی سال ۱۹۹۳، ستانده کالاها و خدمات به سه دسته‌ی کلی تقسیم می‌شود. ستانده‌ی بازاری، ستانده‌ی تولید شده برای خود مصرفی نهایی و ستانده‌ی غیربازاری.

۵-۱- ستانده‌ی بازاری

ستانده‌ی بازاری ستانده‌ای است که در بازار به قیمت‌هایی که از نظر اقتصادی معنی دار است عرضه و فروخته شده یا تولیدکننده قصد عرضه و فروش آن را داشته باشد. قیمت‌ها وقتی از نظر اقتصادی معنی دار است که بر میزان کالاها و خدماتی که تولیدکننده مایل به عرضه‌ی آن و خریدار نیز حاضر به خرید آن است، تاثیر معنی داری داشته باشد. به استثنای بعضی خدمات که روش ویژه‌ای برای محاسبه‌ی ستانده آن‌ها پیشنهاد شده است، ارزش ستانده‌ی بازاری از طریق حاصل جمع ارزش اقلام زیر در دوره‌ی حسابداری مورد نظر به دست می‌آید.

الف - ارزش کل کالاها و خدمات فروخته شده (به قیمت اقتصادی معنی دار)

ب - ارزش کل کالاها و خدماتی که به صورت پایاپای مبادله شده است

پ - ارزش کل کالاها و خدماتی که به عنوان پرداختی‌های غیرنقدی از جمله جبران خدمات غیرنقدی پرداخت می‌شود.

ت - ارزش کل کالاها و خدماتی که توسط یک کارگاه به کارگاه دیگر متعلق به یک بنگاه ارائه می‌شود تا در فرآیند تولید آن مورد استفاده قرار گیرد.

ث - ارزش کل تغییرات موجودی انبار کالاها تکمیل شده و "کار در جریان ساخت" برای هر یک از مصارف فوق.

۵-۲- ستانده‌ی تولید شده برای خود مصرفی نهایی

این نوع ستانده عبارت از کالاها و خدماتی است که برای مصرف نهایی صاحبان بنگاهی که تولید در آن صورت گرفته است کنار گذاشته می‌شود. کالاهایی نظیر کالاهای کشاورزی که در یک خانوار کشاورز تولید شده و توسط اعضای همان خانوار مصرف می‌شود، از این نوع کالاها و خدمات هستند. همچنین ماشین ابزارهای تولید شده توسط کارگاه‌های مهندسی برای استفاده‌ی خود (تشکیل سرمایه به حساب خود) ستانده‌ی تولید شده برای خود مصرفی را تشکیل می‌دهد. در بعضی از کشورها ممکن است طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های ساختمانی در مناطق روستایی انجام شود که مورد دیگری از این نوع ستانده را تشکیل می‌دهد.

کالاها و خدمات تولید شده برای خود مصرفی نهایی باید به قیمتی معادل با قیمت فروش در بازار ارزش گذاری شود. به منظور دستیابی به این قیمت، باید از همان نوع کالاها و خدمات، به اندازه کافی در بازار به فروش برسد تا قیمت بازار معتبری برای ارزش گذاری به دست آید. در صورتی که قیمت قابل استنادی در این زمینه وجود نداشته باشد، راه حل مناسب ارزش گذاری از طریق جمع کل هزینه‌های تولید آنهاست که عبارت از جمع اقلام زیر است:

- مصارف واسطه

- جبران خدمات کارکنان

- مصرف سرمایه‌ی ثابت

- خالص سایر مالیات‌های بر تولید (سایر مالیات‌های بر تولید منهای یارانه)

۳-۵- استانداردهای غیربازاری

این نوع ستانده عبارت از کالاها و خدمات فردی یا جمعی است که توسط مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها (NPISH) یا دولت تولید می‌شود و به طور رایگان یا به قیمتی که از نظر اقتصادی معنی دار نیست، به سایر واحدهای نهادی یا به کل جامعه عرضه می‌شود. این نوع ستانده به دو دلیل زیر تولید می‌شود:

الف - امکان تشخیص و کنترل میزان مصرف خدمات جمعی توسط مصرف‌کنندگان وجود ندارد. بنابراین نمی‌توان آنها را وادار به پرداخت مبلغ معینی در مقابل ارائه‌ی این نوع خدمات کرد. همچنین زمانی که هزینه‌ی مبادلات بسیار زیاد است، ساز و کار قیمت‌های بازار را نمی‌توان به کار برد. بنابراین تولید چنین خدماتی باید به طور جمعی توسط دولت سازمان‌دهی شود و از منابعی غیر از فروش خدمات، نظیر مالیات یا سایر درآمدهای دولت تأمین مالی شود.

ب - همچنین واحدهای دولتی و مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها، ممکن است کالاها یا خدماتی را تولید و به خانوارها عرضه کنند که امکان دریافت بهای خدمات از مصرف‌کنندگان وجود دارد لیکن به دلیل برخی ملاحظات اقتصادی یا اجتماعی، آنها را به طور رایگان یا به کمتر از قیمتی که از نظر اقتصادی معنی دار است، ارائه می‌کنند. مثال بارز این نوع خدمات، ارائه‌ی خدمات آموزشی یا بهداشتی دولت به خانوارها است.

قیمتی از نظر اقتصادی معنی دار نیست که بر میزان عرضه‌ی تولیدکننده اثری نداشته یا اثر کمی داشته باشد و انتظار می‌رود که در میزان مورد تقاضا نیز تأثیر جزئی بگذارد. عبارت دیگر قیمتی است که مقدار عرضه و

تقاضا را تعیین نمی‌کند این نوع قیمت، احتمالاً برای این منظور تعیین می‌شود که درامدی ایجاد کرده موجب کاهش اضافه تقاضایی شود که در صورت رایگان بودن خدمات بوجود می‌آید .

از آنجا که این نوع خدمات برای فروش در بازار تولید نمی‌شوند، در اکثر موارد امکان دستیابی به خدمات بازاری کاملاً مشابه با خدمات مورد بحث وجود ندارد تا بتوان از قیمت آن‌ها برای ارزش‌گذاری این نوع خدمات استفاده کرد. لذا ستانده‌ی غیربازاری این خدمات از طریق جمع هزینه‌های تولید آن‌ها یعنی جمع اقلام زیر ارزش‌گذاری می‌شود:

- مصارف واسطه

- جبران خدمات کارکنان

- مصرف سرمایه‌ی ثابت

- خالص سایر مالیات‌های برتولید

مازاد عملیاتی خالص حاصل از فرایند تولید واحدهای دولتی و NPISH ها همیشه برابر صفر در نظر گرفته می‌شود.

۶ - مصرف واسطه

مصرف فعلیتی است که در آن واحدهای نهادی، کالاها و خدماتی را مورد استفاده قرار می‌دهند. دو نوع مصرف کاملاً متفاوت از یکدیگر به صورت مصرف واسطه و مصرف نهایی وجود دارد.

مصرف واسطه عبارت از ارزش کالاها و خدماتی است که به صورت داده‌های یک فرایند تولید در آن مصرف می‌شوند، به استثنای مصرف دارایی‌های ثابت که به عنوان مصرف سرمایه‌ی ثابت می‌شود. کالاها و خدمات ممکن است در فرایند تولید تغییر شکل داده یا کاملاً مصرف شوند.

بعضی از داده‌ها بعد از تغییر شکل و تشکیل ستانده، مجدداً وارد یک فرایند تولید دیگر می‌شوند و بعضی دیگر نظیر برق و اکثر خدمات، به طور کامل در فرایند تولید مصرف می‌شوند.

مصرف کالاها و خدمات نظیر مواد اولیه، برق، آب، سوخت، لوازم التحریر، ارتباطات، حمل و نقل، تعمیرات جزئی ساختمان و ماشین‌آلات و امثال آن‌ها مصارف واسطه محسوب می‌شود.

۷- مصرف سرمایه‌ی ثابت

مصرف سرمایه‌ی ثابت به عنوان بخشی از هزینه‌ی تولید، عبارت از کاهش ارزش جاری موجودی دارایی‌های ثابت است که در اثر از بین رفتن فیزیکی، از مد افتادگی عادی و حوادث معمولی در دارایی‌های تحت مالکیت و مورد استفاده یک تولیدکننده در طول یک دوره‌ی حسابداری پدید می‌آید. ارزش دارایی‌های ثابت از بین رفته در اثر جنگ یا وقایع استثنایی نظیر فجایع طبیعی که به ندرت اتفاق می‌افتد مصرف سرمایه‌ی ثابت محسوب نمی‌شود.

۸- ارزش افزوده

محاسبه‌ی ارزش افزوده به منظور پرهیز از احتساب مضاعف صورت می‌گیرد. به این معنی که ارزش کالاها و خدماتی که به عنوان داده‌های واسطه یک فعالیت به کار گرفته می‌شود به نوبه‌ی خود ستانده‌ی یک فرایند تولید بوده و لازم است از ستانده‌ی این فعالیت کسر شود تا ارزش افزوده‌ی آن بدست آید. به این ترتیب ارزش افزوده‌ی ناخالص عبارت از ارزش ستانده منهای ارزش مصرف واسطه است. ارزش افزوده‌ی خالص عبارت از ارزش افزوده‌ی ناخالص منهای مصرف سرمایه‌ی ثابت است.

ارزش افزوده یکی از کمیت‌های کلان اقتصادی است که حاصل حساب تولید و کمیت ترازکننده‌ی این حساب است.

۹- مازاد عملیاتی و درآمد مختلط

پس از کسر مجموع جبران خدمات کارکنان و خالص مالیات بر تولید از ارزش افزوده آنچه که باقی می‌ماند مازاد عملیاتی نامیده می‌شود. این کمیت در مورد فعالیت‌هایی که توسط خانوار انجام می‌شود و در آن به جای به کارگیری کارکنان با مزد، اعضای خانوار به عنوان کارکنان بدون مزد به کار مشغول می‌شوند، درآمد مختلط نامیده می‌شود زیرا در آن جبران خدمات و درآمد کارفرمایی (درآمد سرمایه) غیرقابل تفکیک است.

۱۰- انتقالات

انتقالات مبادلاتی است که در آن یک واحد نهادی کالاها، خدمات یا دارایی‌هایی را به سایر واحدهای نهادی عرضه می‌کند، بدون این که در قبال آن، کالاها، خدمات یا دارایی‌هایی را دریافت کند.

۱۱- مالیات‌ها و یارانه‌ها

۱۱-۱- مالیات‌ها

مالیات‌ها، پرداخت‌های اجباری و بلاعوض واحدهای نهادی به دولت است که به صورت نقدی و غیرنقدی انجام می‌گیرد. اطلاق صفت بلاعوض به مالیات‌ها از این جهت است که دولت در مقابل دریافت مالیات از یک واحد نهادی، خدمتی را به صورت فردی به آن واحد ارائه نمی‌کند، هر چند که با دریافت مالیات منابع مالی خود را افزایش داده و با استفاده از این منابع، کالاها و خدماتی را برای سایر واحدها اعم از تک تک افراد یا کل جامعه فراهم آورد.

مالیات‌ها به دودسته‌ی کلی تقسیم می‌شوند:

- مالیات بر تولید و واردات

- مالیات جاری بر درآمد، ثروت و غیره

۱۱-۱-۱- مالیات بر تولید و واردات، مالیات‌هایی هستند که در زمانی که کالاها و خدمات تولید می‌شوند، فروخته می‌شوند یا به مصارف دیگری می‌رسند و یا از خارج وارد می‌شوند تعلق می‌گیرد. مالیات بر تولید و واردات منطبق با واژه‌ی سنتی مالیات‌های "غیرمستقیم" است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به کار برده می‌شد. مالیات بر تولید و واردات به دو گروه جزئی‌تر تقسیم می‌شوند.

- مالیات بر محصول

- سایر مالیات بر تولید

جدا کردن مالیات بر محصول از سایر مالیات بر تولید از نظر انواع ارزش‌گذاری‌ها دارای اهمیت ویژه‌ای است. در زیر هر یک از دو نوع مالیات به‌طور مختصر بیان می‌شود:

الف - مالیات بر محصول، مالیات تعلق گرفته بر یک واحد کالا یا خدمت است که به صورت مبلغ مشخصی برای هر واحد مقدار کالا یا درصد مشخصی از قیمت یک واحد کالا یا خدمت مبادله شده تعیین می‌شود. انواع مالیات بر محصول به شرح زیر می‌باشد:

- مالیات از نوع مالیات ارزش افزوده (VAT)، مالیات تعلق گرفته بر کالاها و خدمات است که در مراحل مختلف توسط بنگاه‌های اقتصادی اخذ می‌گردد ولی نهایتاً کل آن توسط خریدار نهایی پرداخت می‌شود.

- مالیات و حقوق گمرکی بر واردات، عبارت از مالیات تعلق گرفته بر کالاهاست که هنگام عبور از مرزهای گمرکی یا مرزهای اقتصادی قابل پرداخت می‌شود. این نوع مالیات همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر خدماتی است که توسط تولیدکنندگان غیرمقیم به واحدهای نهادی مقیم ارائه می‌شود.

- مالیات بر صادرات، مالیات تعلق گرفته بر کالاهایی است که از قلمرو اقتصادی خارج می‌شوند و هنگام خروج از مرز قابل پرداخت می‌شود. این نوع مالیات همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر خدماتی است که به واحدهای غیرمقیم ارائه می‌شود.

به طور کلی مالیات بر محصول، واردات و صادرات مالیات‌هایی هستند که بر کالاها و خدمات تعلق می‌گیرند و در اثر تولید، فروش، انتقال، کرایه‌ی کالا یا ارائه‌ی خدمت قابل پرداخت می‌باشند.

ب - سایر مالیات‌های بر تولید، کلیه‌ی مالیات‌هایی را در بر می‌گیرد که هر بنگاهی در نتیجه‌ی اشتغال به تولید (به غیر از مالیات بر محصول)، موظف به پرداخت آن است. این نوع مالیات، مالیات بر سود یا مالیات بر سایر درآمدهای دریافت شده توسط بنگاه را در بر نمی‌گیرد و مالیاتی است که صرف نظر از سوددهی تولید قابل پرداخت است، نظیر مالیات بر زمین، دارایی‌های ثابت و نیروی کار به کار گرفته شده در فرایند تولید یا فعالیت‌ها و مبادلات ویژه.

۱۱-۱-۲- مالیات بر درآمد، ثروت و غیره منطبق با واژه‌ی سنتی، مالیات‌های "مستقیم" است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به کار برده می‌شد. این مالیات‌ها شامل مالیات بر درآمد اشخاص، مالیات بر درآمد شرکت‌ها، مالیات بر ثروت و امثال آن می‌باشد.

۱۱-۲- یارانه‌ها

یارانه، پرداخت‌های جاری و بلاعوض واحدهای دولتی به بنگاه‌های اقتصادی است که بر اساس میزان فعالیت‌های تولیدی آن‌ها و یا مقدار یا ارزش کالاها یا خدمات تولیدشده، فروخته شده یا وارد شده توسط آن‌ها تعیین می‌شود. یارانه ممکن است بر تولیدات داخلی یا بر کالاهای وارد شده تعلق گیرد. در مورد تولیدات داخلی یارانه ممکن است به منظور تحت تأثیر قراردادن سطح تولید یا تاثیر گذاشتن بر ارزش تولیدات فروخته شده یا جبران زیان آن‌ها پرداخت شود. یارانه برعکس مالیات بر محصول یا مالیات بر تولید عمل می‌کند، به این ترتیب که تاثیر آن بر مزاد عملیاتی در جهت مخالف تأثیر مالیات است. یارانه به مصرف‌کننده‌ی نهایی تعلق نمی‌گیرد لذا کمک‌های مستقیم دولت به خانوارها انتقالات جاری بوده و به عنوان مزایای تامین اجتماعی تلقی می‌شوند. همچنین یارانه، کمک‌های

دولت به بنگاه‌ها برای تامین مالی تشکیل سرمایه‌ی آن‌ها یا جبران خسارت‌های واردشده به دارایی سرمایه را دربرنمی‌گیرد.

یارانه مشابه مالیات‌ها به دودسته‌ی کلی تقسیم می‌شود:

- یارانه برمحصول

- سایر یارانه برتولید

جداکردن یارانه برمحصول از سایر یارانه برتولید همانند مالیات‌ها از دیدگاه ارزش‌گذاری جریان محصولات حائز اهمیت می‌باشد. یارانه برمحصول یارانه‌ای است که بریک واحد کالا یا خدمت تولید شده تعلق می‌گیرد و به صورت مبلغ مشخصی برای یک واحد مقدار کالا یا به صورت درصد مشخصی از یک کالا یا خدمت، قابل پرداخت است. سایر یارانه بر تولید عبارت از کلیه‌ی یارانه‌هایی است که بنگاه‌های مقیم در اثر اشتغال به تولید دریافت می‌کنند غیر از انواع یارانه برمحصول .

۱۲ - جبران خدمات کارکنان

جبران خدمات کارکنان عبارت است از کل اجرت نقدی و غیرنقدی قابل پرداخت توسط بنگاه به کارکنان خود برای جبران کار انجام شده در یک دوره‌ی حسابداری معین است . جبران خدمات کارکنان براساس تعلق گرفتن ثب می‌شود یعنی اجرت نقدی یا غیرنقدی است که کارکن درمقابل کار انجام داده شده در دوره‌ی مورد نظرمستحق دریافت آن می‌شود اعم از این که این اجرت قبل ازانجام کار یا همزمان با آن یا بعد از آن پرداخت شده باشد. جبران خدمات کارکنان، کار داوطلبانه را که درمقابل آن پرداختی صورت نگرفته باشد دربرنمی‌گیرد...

۱۳ - مصرف نهایی خانوار

مصرف نهایی خانوار هزینه‌ی مصرف کالاها و خدمات توسط خانوارهای مقیم است اعم از این که در داخل قلمرو اقتصادی یا درخارج از آن صورت گرفته باشد.

در مورد کالاها و خدماتی که هزینه‌ی تهیه‌ی آن‌ها، هزینه‌ی مصرف نهایی خانوار محسوب می‌شود نکات زیر قابل ذکر است:

- منزل مسکونی خانوار به دلیل این که کالایی است که توسط مالک آن برای ارائه‌ی خدمات سکونتی به کارگرفته می‌شود، هزینه‌ی تهیه‌ی آن (خرید، احداث یا ایجاد آن) تشکیل سرمایه‌ی ثابت محسوب شده و در مصرف نهایی

منظور نمی‌شود. ارزش خدمات سکونتی که در مورد خانه‌های اجاری، مبلغ اجاره و درمورد خانه‌های ملکی اجاره‌ی احتسابی است هزینه‌ی مصرف نهایی خانوار محسوب می‌شود.

- هزینه‌ی تهیه‌ی اشیای گرانبها نیز مصرف نهایی نبوده و تشکیل سرمایه‌ی ثابت است. اشیای گرانبها عمدتاً شامل کارهای هنری، سنگ‌ها و فلزات گرانبها و جواهرات طراحی شده از این سنگ‌ها و فلزات هستند.

- در مصرف نهایی خانوار فقط هزینه‌ی رفع نیازهای شخصی اعضای خانوار و نه هزینه‌های صورت گرفته برای مقاصد شغلی منظور می‌شود.

- برآورد ارزش کالاها و خدماتی که خانوار از محل اشتغال اعضای خود و به عنوان جبران خدمات غیرنقدی دریافت می‌کند در مصرف نهایی منظور می‌شود.

- ارزش احتسابی کالاها و خدمات تولید شده توسط خانوار به‌عنوان یک بنگاه غیرشرکتی که توسط همان خانوار نیز مصرف می‌شود هزینه مصرف نهایی خانوار تلقی می‌شود.

- ارزش احتسابی خدمات واسطه‌گری‌های مالی و خدمات بیمه پس از تخصیص FISIM و ستانده‌ی خدمات بیمه به خانوار به‌عنوان مصرف نهایی خانوار محسوب می‌شود.

- ارزش احتسابی خدمات سکونتی خانوارهای مالک منزل مسکونی خود به عنوان مصرف نهایی خانوار منظور می‌شود.

- هزینه‌ی تعمیرات جزئی و نگهداری منازل مسکونی شخصی هزینه‌ی مصرف نهایی منظور نشده و به عنوان مصرف واسطه بخش املاک و مستغلات تلقی می‌شود.

- پرداخت‌های خانوار برای انواع جواز، گواهینامه، گذرنامه و نظایر آن مصرف نهایی خانوار منظور می‌شود.

۱۴ - مصرف نهایی مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها

مؤسسات غیرانتفاعی نهادهای قانونی یا اجتماعی هستند که به منظور تولید کالاها و خدمات تشکیل می‌شوند ولی تولید آن‌ها منبع درآمد، سود یا دیگر عواید مالی برای واحدهایی نیست که آن‌ها را تأسیس، تأمین مالی یا کنترل می‌کنند. در عمل فعالیت‌های تولیدی آن‌ها ممکن است منجر به مازاد یا کسری درآمد شود ولی هیچ نوع منفعتی توسط آن‌ها به واحدهای نهادی دیگر تعلق نمی‌گیرد. طبق اساسنامه این مؤسسات، واحدهای نهادی مؤسس یا کنترل کننده‌ی آن‌ها حق ندارند در سود یا درآمدی که به وجود می‌آید سهمی باشند. به همین دلیل این نوع مؤسسات غالباً از پرداخت انواع مالیات‌ها معاف هستند.

مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها، مؤسسات غیرانتفاعی هستند که کالاها و خدماتی را به طور رایگان یا به قیمتی که از نظر اقتصادی معنی دار نیست به خانوارها ارائه می کنند. این مؤسسات به طور کلی دو نوع هستند. نوع اول موسساتی که گروه‌هایی از افراد تشکیل می دهند تا خدماتی (در بعضی موارد کالاهایی) را به نفع اعضای خود ارائه کنند. این خدمات معمولاً رایگان ارائه می شود و تامین مالی موسسه بوسیله‌ی حق عضویت‌های منظم پرداخت شده توسط اعضا صورت می گیرد. این قبیل مؤسسات شامل جوامع علمی یا تخصصی، احزاب سیاسی، اتحادیه‌های کارگری، کلیساها و مساجد، جوامع مذهبی و باشگاه‌های ورزشی، تفریحی، فرهنگی و اجتماعی می باشند. احزاب سیاسی در کشورهای تک حزبی که توسط دولت کنترل و تامین مالی می شوند همیشه در بخش دولت طبقه بندی می شوند.

نوع دوم مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها عبارت از مؤسسات خیریه، آموزشی، بهداشتی، نیکوکاری و امداد است که برای مقاصد بشردوستانه ایجاد می شوند و منابع مالی آنها عمدتاً از هدایای نقدی و غیرنقدی مردم، شرکت‌ها، دولت یا مؤسسات خارج از کشور تامین می شود.

هزینه‌ی مصارف نهایی مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها مانند هزینه‌ی مصارف نهایی دولت، حاصل تفاضل دریافتی ناشی از فروش کالاها و خدمات از ارزش ستانده‌ی مؤسسات مزبور است. ستانده‌ی این مؤسسات که برابر ارزش خدمات ارائه شده‌ی آنهاست از جمع اقلام تشکیل دهنده‌ی هزینه‌ی تولید آنها، حاصل می شود.

۱۵- مصرف نهایی دولت

هزینه‌های مصرف نهایی دولت بر روی طیف وسیعی از کالاها و خدمات به دو صورت زیر ایجاد می شود:

الف - هزینه‌های مربوط به تولید ستانده‌ی غیربازاری:

این نوع هزینه‌ها، هزینه‌ی تولید کالاها و خدماتی است که توسط واحدهای دولتی برای خانوارها به طور رایگان یا به قیمتی که از نظر اقتصادی معنی دار نیست فراهم می شود. بخش عمده‌ی هزینه‌های نهایی دولت را این نوع هزینه‌ها تشکیل می دهد. ارزش این هزینه‌ها برابر است با ارزش احتسابی ستانده‌های غیربازاری تولید شده توسط دولت منهای ارزش هرگونه دریافتی از فروش کالاها و خدمات. ارزش ستانده‌ی احتسابی خدمات ارائه شده توسط دولت همان گونه که قبلاً نیز تشریح شد، از طریق حاصل جمع هزینه‌های تولید یعنی مصارف واسطه، جبران خدمات کارکنان، خالص سایر مالیات‌های بر تولید و مصرف سرمایه‌ی ثابت اندازه گیری می شود.

دریافتی‌های دولت ممکن است از فروش کالاها و خدماتی باشد که قیمت آن‌ها از نظر اقتصادی معنی‌دار نیست یا از فروش تعداد معدودی از کالاها و خدماتی حاصل شده باشد که قیمت آن‌ها از نظر اقتصادی معنی‌دار است.

ب - هزینه‌های مربوط به تولید کالاها و خدمات توسط تولیدکنندگان بازاری:

ممکن است دولت کالاها و خدماتی را خریداری کرده و به‌طور رایگان در اختیار خانوارها قرار دهد. نقش واحدهای دولتی در این رابطه محدود به پرداختی بابت خرید کالاها و خدمات و توزیع آن‌ها به خانوارها به‌صورت انتقالات غیرنقدی می‌باشد. واحدهای دولتی در این حالت هیچ‌گونه عملیاتی بر روی چنین کالاها و خدماتی انجام نمی‌دهند و هزینه‌های ایجاد شده توسط دولت برای خرید این نوع کالاها و خدمات به عنوان مصرف نهایی تلقی می‌شود.

۱۶ - تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص

تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص عبارت است از ارزش کل تحصیل دارایی‌های ثابت توسط تولیدکنندگان منهای فروش یا انتقال رایگان دارایی‌های ثابت در طول یک دوره‌ی حسابداری معین، به اضافه‌ی ارزش آنچه که توسط واحدهای نهادی به‌ارزش دارایی‌های ثابت تولید نشده، اضافه شده است. دارایی‌های ثابت، دارایی‌های ملموس و غیرملموسی هستند که از یک جریان تولید به عنوان ستانده بدست آمده و به‌طور مستمر و مداوم در فرایند تولیدات دیگر برای دوره‌ی زمانی بیشتر از یک‌سال به‌کارگرفته می‌شوند. بدین ترتیب دارایی‌های ثابت به دو دسته کلی دارایی‌های ثابت ملموس و دارایی‌های ثابت غیرملموس تقسیم می‌شوند.

اقلام عمده‌ی تشکیل سرمایه‌ی دارایی‌های ثابت ملموس عبارتند از:

- تشکیل سرمایه در ساختمان‌های مسکونی و سایر بناها

- تشکیل سرمایه در ماشین‌آلات و تجهیزات

- تشکیل سرمایه در دارایی‌های پرورش داده شده

- تعمیرات اساسی دارایی‌های ملموس

اقلام عمده‌ی تشکیل سرمایه‌ی دارایی‌های ثابت غیرملموس عبارتند از :

- هزینه‌های انتقال دارایی‌های تولیدنشده مانند زمین .

- ابداع نرم افزارهای رایانه‌ای

- ابداع نسخه‌های اصلی آثار ادبی، هنری و غیره .

- فرایند انجام اکتشافات ملی

اجزای تشکیل دهنده‌ی ارزش تشکیل سرمایه‌ی ثابت بشرح زیر است:

الف - ارزش دارایی‌های ثابت خریداری شده

ب - ارزش دارایی‌های ثابت بدست آمده از طریق مبادله‌ی پایاپای

پ - ارزش دارایی‌های ثابت دریافت شده به‌صورت رایگان

ت - ارزش دارایی‌های ثابت تولید شده به حساب خود که این نوع دارایی‌ها شامل ارزش کار درجریان ساخت نیزمی‌باشد

ث - ارزش فروش دارایی‌های ثابت موجود

ج - ارزش دارایی‌های ثابت موجود که از طریق مبادله‌ی پایاپای واگذار شده باشد

چ - ارزش دارایی‌های ثابت که به‌طور رایگان واگذار شده باشد

خ - ارزش هر نوع تعمیر، بازسازی و یا توسعه‌ی قابل ملاحظه‌ای که باعث افزایش ظرفیت تولید و یا افزایش عمر خدمت دهی دارایی موجود می‌شود

به این ترتیب ارزش تشکیل سرمایه‌ی ثابت ناخالص از رابطه‌ی زیر حاصل خواهد شد:

حاصل جمع اقلام ردیف‌های الف الی ت منهای حاصل جمع اقلام ردیف‌های ث الی چ باضافه ردیف خ. ارزش خرید دارایی‌های ثابت موجود شامل کلیه‌ی هزینه‌های حمل و نقل، نصب و سایر هزینه‌های انتقال مالکیت متقبل شده از طرف خریدار نیز می‌باشد، درحالی‌که فروش دارایی‌های ثابت بعد از کسر هر نوع هزینه‌ی انتقال مالکیت توسط فروشندگان ارزش گذاری می‌شود.

در سیستم حساب های ملی تشکیل سرمایه ناخالص همان مفهوم سرمایه گذاری در کالاهای سرمایه ای است که اقتصاددانان بکار می برند. سرمایه گذاری در کالاهای سرمایه ای فقط کالاهای سرمایه ای تولید شده را

در برمی‌گیرد که شامل ماشین آلات، ساختمان، جاده، نسخه اصلی آثار هنری و غیره است. زمین و سایر دارائی‌های که مجدداً تولید نمی‌شوند در تشکیل سرمایه بحساب آورده نمی‌شوند و فقط میزان اضافه شده به این دارائی‌ها نظیر تسطیح اراضی، حصارکشی دور زمین و غیره تشکیل سرمایه ناخالص محسوب می‌شود. تشکیل سرمایه ناخالص میزان اضافه شده به موجودی سرمایه ساختمان‌ها، تجهیزات و موجودی انبار یا عبارت دیگر میزان اضافه شده به ظرفیت تولید کالاها را اندازه‌گیری می‌کند.

زمین، منابع طبیعی و سایر دارائی‌های تولید نشده در یک کارگاه یا بنگاه یا در کل اقتصاد بعنوان سرمایه بحساب آورده می‌شود ولی در سیستم حساب‌های ملی اقلام فوق تشکیل سرمایه ناخالص محسوب نمی‌شود. در حسابداری بازرگانی زمین و سایر دارائی‌های تولید نشده بعنوان سرمایه گذاری در کالاهای سرمایه ای ثبت می‌شود ولی در حسابداری ملی به‌عنوان سرمایه‌گذاری ثبت نمی‌شود. در سطح ملی بحساب آوردن یا نیاوردن دارائی‌های تولید نشده تأثیری در ارزش سرمایه‌گذاری در کالاهای سرمایه ای ندارد زیرا فروش این دارائی‌ها توسط یک واحد اقتصادی با خرید واحد اقتصادی دیگر جبران می‌شود. در بین عموم مردم، خانوارها و صاحبان کسب و کار مفهوم سرمایه‌گذاری خیلی وسیع‌تر از مفهوم آن در حساب‌های ملی است زیرا هم شامل دارائی‌های تولید شده و تولید نشده و هم شامل سرمایه‌گذاری در دارائیهای مالی نظیر اوراق قرضه می‌باشد.

۱۷ - تغییر موجودی انبار

موجودی انبار عبارت است از دارایی‌های تولید شده به‌صورت کالاها و خدماتی که در دوره‌ی جاری یا دوره‌ی قبل به منظور فروش، استفاده در تولید و یا سایر مصارف در دوره‌ی‌های بعد نگهداری می‌شوند. این موجودی‌ها شامل مواد و ملزومات، کار در جریان ساخت، کالاهای ساخته شده و کالاهای به منظور فروش مجدد می‌باشد. ارزش تغییر موجودی انبار، به صورت ارزش موجودی انبار تحصیل شده توسط بنگاه منهای ارزش مصرف آن در طول دوره‌ی حسابداری ثبت می‌شود.

۱۸ - صادرات و واردات

صادرات عبارت از فروش، معامله‌ی تهاتری و یا اهدای کالاها و خدمات، توسط واحدهای مقیم به واحدهای غیرمقیم است. واردات نیز عبارت از خرید، معامله‌ی تهاتری و یا اهدای کالاها و خدمات، توسط واحدهای غیرمقیم به واحدهای مقیم است.

۱۹- ارزش گذاری

در سیستم حساب‌های ملی سه نوع ارزش گذاری تعریف شده است که عبارتند از:

قیمت خریدار، قیمت تولید کننده و قیمت پایه

قیمت خریدار

قیمت خریدار، مبلغی است که توسط خریدار پرداخت می‌شود تا یک واحد کالا یا خدمت خریداری شده در زمان و محل مورد نظر او تحویل داده شود غیر از هرگونه مالیات بر ارزش افزوده یا مالیات مشابه کسر شدنی (در صورت وجود). قیمت خریدار یک کالا شامل هرگونه هزینه‌ی حمل و نقلی است که توسط خریدار پرداخت می‌شود تا کالای خریداری شده در زمان و محل مورد نظر او تحویل داده شود.

قیمت تولید کننده

قیمت تولید کننده، مبلغ قابل دریافت تولیدکننده از خریدار است برای یک واحد کالا یا خدمتی که به عنوان ستانده تولید شده است منهای هر نوع مالیات بر ارزش افزوده یا مالیات مشابه کسر شدنی (در صورت وجود). این قیمت هزینه‌ی حمل و نقلی را که توسط تولیدکننده به‌طور جداگانه برای خریدار فاکتور شده باشد، دربر نمی‌گیرد.

قیمت پایه

قیمت پایه؛ مبلغ قابل دریافت تولید کننده، از خریدار است برای یک واحد کالا یا خدمتی که به‌عنوان ستانده تولید شده است (قیمت تولید کننده) منهای هر نوع مالیات قابل پرداخت، به‌اضافه هر نوع یارانه قابل دریافت بر آن واحد کالا یا خدمت که در اثر تولید یا فروش تعلق می‌گیرد (مالیات بر محصول). قیمت پایه هزینه‌ی حمل و نقلی را که به‌طور جداگانه توسط تولید کننده برای خریدار فاکتور شده باشد، دربر نمی‌گیرد.

رابطه توصیفی بین سه نوع ارزش گذاری مزبور به شرح زیر می‌باشد:

قیمت تولید کننده = قیمت خریدار منهای افزوده‌های بازرگانی و حمل و نقل

قیمت پایه = قیمت تولید کننده منهای خالص مالیات بر محصول

تفاوت بین قیمت خریدار و قیمت تولیدکننده عمدتاً مربوط به کالاها است زیرا فقط کالاهاست که از کانال توزیع عمده‌فروشی و خرده‌فروشی عبور می‌کنند و دارای افزوده‌های بازرگانی و حمل‌ونقل هستند، خدمات عمدتاً در لحظه‌ی تولید مصرف می‌شوند.

۲۰-۱- ارزش‌گذاری ستانده

ارزش‌گذاری پیشنهاد شده در سیستم حساب‌های ملی برای ستانده به ترتیب ارجحیت، قیمت پایه و قیمت تولیدکننده است. با وجود امتیازاتی که قیمت پایه نسبت به قیمت تولیدکننده دارد در صورت عدم امکان ارزش‌گذاری به قیمت پایه، قیمت تولیدکننده برای ستانده پیشنهاد شده است.

۲۰-۲- ارزش‌گذاری مصارف واسطه و مصارف نهایی

تمامی مصارف کالاها و خدمات اعم از مصارف واسطه و مصارف نهایی به قیمت خریدار ارزش‌گذاری می‌شود یعنی قیمتی که شامل افزوده‌های حمل‌ونقل و بازرگانی و مالیات منهای یارانه (غیر از مالیات بر ارزش افزوده) است.

۲۰-۳- ارزش‌گذاری ارزش افزوده

ارزش‌گذاری ارزش افزوده به ارزش‌گذاری دو جریان ستانده و مصارف واسطه بستگی دارد. از آن جاکه کل مصارف واسطه همیشه قیمت خریدار است، بنابراین ارزش‌افزوده براساس قیمت‌های مورد استفاده در ستانده ارزش‌گذاری می‌شود. بدین ترتیب ارزش افزوده‌ی ناخالص براساس دو نوع قیمت ارزش‌گذاری می‌شود:

- ارزش افزوده به قیمت پایه که عبارت است از: ستانده به قیمت پایه منهای مصرف واسطه به قیمت خریدار

- ارزش افزوده به قیمت تولیدکننده که عبارت است از ستانده به قیمت تولیدکننده منهای مصرف واسطه به قیمت خریدار برای محاسبه‌ی GDP به قیمت بازار، خالص مالیات بر محصول به کل ارزش افزوده‌ی ناخالص به قیمت پایه (بدون این که به بخش‌ها تخصیص داده شود) اضافه می‌شود.

اگر ستانده و در نتیجه ارزش افزوده به قیمت تولیدکننده محاسبه شده باشد برای محاسبه GDP به قیمت بازار تنها باید مالیات منهای یارانه بر واردات و مالیات بر ارزش افزوده (VAT) (در صورت وجود آن) اضافه شود. هرچند مفهوم ارزش افزوده به قیمت عوامل به طور صریح در سیستم حساب‌های ملی به کار برده نشده است، با این حال ارزش افزوده به قیمت عوامل از طریق کسر کردن سایر مالیات (منهای یارانه) بر تولید از ارزش افزوده‌ی ناخالص به قیمت پایه حاصل می‌شود. لیکن به دلایلی محاسبه‌ی ارزش افزوده به قیمت عوامل در سیستم حساب‌های ملی جدید توصیه نشده است.

۲۰-۴- ارزش‌گذاری صادرات و واردات

در سیستم حساب‌های ملی برای ارزش‌گذاری صادرات و واردات قیمت واحدی پیشنهاد شده است. برای صادرات وکل واردات قیمت فوب (f.o.b) و برای واردات به تفکیک بخش‌ها قیمت سیف (c.i.f) پیشنهاد شده است. تفاوت بین قیمت فوب و قیمت سیف، در هزینه‌ی حمل و نقل و بیمه بین مرز کشور صادرکننده و مرز کشور واردکننده است. قیمت‌های سیف و فوب به صورت زیر تعریف می‌شود.

قیمت سیف، قیمت کالاهایی است که در مرز کشور واردکننده تحویل داده می‌شود یا قیمت خدماتی است که به واحدهای مقیم کشور واردکننده ارائه می‌شود، قبل از پرداخت هر نوع حقوق گمرکی یا سایر مالیات‌های برتولید یا افزوده‌های بازرگانی و حمل و نقل در داخل کشور واردکننده.

قیمت فوب معادل قیمت خریدار در نظر گرفته می‌شود که در مبادلات مربوط به صادرات اعمال می‌شود. قیمت فوب مشابه قیمت خریدار است که باید توسط واردکننده پرداخت شود تا کالاها را در مرز کشور صادرکننده بعد از بارگیری در وسیله‌ی حمل‌کننده و پس از پرداخت هر نوع مالیات صادرات یا دریافت هر نوع تخفیف مالیاتی تحویل گیرد. قیمت سیف مشابه قیمت پایه‌ای در نظر گرفته می‌شود که در مبادلات مربوط به واردات اعمال می‌شود و معادل قیمت پایه‌ی کالاها و خدمات تولید شده توسط تولیدکنندگان مقیم می‌باشد. ارزش‌گذاری یک کالا یا خدمت وارد شده که معادل قیمت تولیدکننده یک کالا یا خدمت تولید شده توسط تولیدکنندگان مقیم است، برابر حاصل جمع قیمت سیف و حقوق گمرکی یا هر نوع مالیاتی است که در مرز کشور واردکننده به کالای وارد شده تعلق می‌گیرد. این تساوی بین قیمت تولیدکننده و قیمت سیف با اضافه مالیات‌ها و حقوق گمرکی بر واردات نیز برقرار می‌باشد.

۲۱- ستانده احتسابی واسطه‌گری‌های مالی (FISIM)

“خدمات واسطه‌گری‌های مالی اندازه‌گیری شده به روش غیر مستقیم” (fisim) که در سیستم حساب‌های ملی ۱۹۶۸، کارمزد احتسابی نامیده می‌شود، از ما به التفاوت درآمد دارایی دریافتی (عمدتاً سود وام) و درآمد دارایی پرداختی (عمدتاً سود سپرده) حاصل می‌شود. در سیستم حساب‌های ملی سال ۱۹۶۸، کارمزد احتسابی محاسبه شده در بخش واسطه‌گری‌های مالی، به عنوان مصرف واسطه‌ی یک بخش فرضی با ستانده‌ی صفر در نظر گرفته می‌شد. به این ترتیب این بخش فرضی دارای ارزش افزوده‌ای معادل رقم کارمزد احتسابی با علامت منفی بود، در نتیجه در کل اقتصاد از مجموع ارزش افزوده‌ی بخش‌های اقتصادی رقمی معادل کارمزد احتسابی کسر می‌شد.

در سیستم جدید، شیوه‌ی برخورد با کارمزد احتسابی مورد بازننگری قرار گرفته است. زیرا کارمزد احتسابی نه تنها مصرف واسطه‌ی رشته فعالیت‌ها می‌باشد بلکه بخشی از مصارف نهایی مصرف‌کنندگان خدمات واسطه‌گری‌های مالی را نیز تشکیل می‌دهد.

به عنوان مثال، علاوه بر رشته فعالیت‌ها، خانوارها نیز به طرق مختلف از خدمات بانک‌ها بهره‌مند می‌شوند. لذا منظور نمودن کل کارمزد احتسابی به عنوان مصرف واسطه یک رشته فعالیت فرضی و عدم تخصیص بخشی از آن به مصرف‌کنندگان نهایی خدمات واسطه‌گری‌های مالی، موجب می‌شود محصول ناخالص داخلی کمتر از میزان واقعی آن برآورد شود، زیرا به این ترتیب بخشی از کارمزد احتسابی که می‌باید به تقاضای نهایی تخصیص داده شود در آن منظور نمی‌شود. به این دلیل در سیستم جدید حساب‌های ملی پیشنهاد می‌شود کارمزد احتسابی محاسبه شده علاوه بر مصرف‌کنندگان واسطه به مصرف‌کنندگان نهایی نیز تخصیص داده شود و به تبع این پیشنهاد ضوابط و معیارهایی نیز برای تخصیص آن ارائه می‌شود.

۲۲ - ستانده بیمه

مؤسسات بیمه، به ازاء هر بخش از خدمات خود مستقیماً دریافتی ندارند. اگر این مؤسسات در مقابل ارائه هر بخش از خدمات خود حق‌الزحمه‌ای معادل آن خدمت دریافت می‌کردند، دریافتی آن‌ها ستانده خدمات بیمه محسوب می‌شد. ستانده این نوع مؤسسات که دارای دریافتی مستقیم نیستند، باید به طور غیرمستقیم از طریق کل پرداختی‌ها و کل دریافتی‌های شرکت‌های بیمه که درآمد ایجاد شده از سرمایه‌گذاری ذخایر فنی آن‌ها را نیز دربردارد، محاسبه شود. مؤسسات بیمه به چند دلیل مبادرت به ایجاد ذخایر فنی می‌کنند. اول این‌که، بیمه‌گر حق بیمه را در ابتدای دوره‌ی قرارداد دریافت می‌کند، بنابراین بیمه‌گر قبل از این‌که اتفاقی رخ دهد و متعهد به پرداخت خسارت باشد مبلغی دریافت می‌کند. دلیل دیگر این‌که، گاهی اوقات وقفه‌ی زمانی قابل ملاحظه‌ای بین رخ دادن یک اتفاق و پرداخت خسارت آن وجود دارد. به‌علاوه شرکت‌های بیمه در مورد بیمه‌های زندگی باید ذخایر قابل ملاحظه‌ای را به‌صورت ذخایر فنی نگهداری کنند.

ذخایر فنی که به دلایل بالا تشکیل می‌شود توسط مؤسسات بیمه در دارایی‌های مالی و غیرمالی نظیر مستغلات سرمایه‌گذاری می‌شود. درآمد حاصل از این سرمایه‌گذاری‌ها، تأثیر قابل ملاحظه‌ای در تعیین سطح حق بیمه‌های دریافتی توسط مؤسسات بیمه دارد. بدین ترتیب طبق پیشنهاد سیستم جدید حساب‌های ملی، درآمد حاصل از این نوع سرمایه‌گذاری‌ها نیز به‌صورت حق بیمه‌های مکمل در محاسبه‌ی ستانده‌ی خدمات بیمه منظور می‌شود. به‌طور کلی ارزش ستانده‌ی کل خدمات بیمه از حاصل یک رابطه‌ی حسابداری به‌دست می‌آید. عناصر این رابطه‌ی حسابداری ذیلماً توضیح داده می‌شود.

الف - حق بیمه‌های واقعی دریافت شده

این نوع حق بیمه عبارت است از آن قسمت از حق بیمه‌های دریافتی در دوره‌ی جاری و یا دوره‌های قبل که ریسک مربوط به دوره‌ی مورد بحث را پوشش می‌دهد. این حق بیمه‌ها با حق بیمه‌هایی که عملاً در دوره‌ی حسابداری پرداخت می‌شود برابر نیست زیرا فقط بخشی از دوره‌ی قرارداد بیمه ممکن است در دوره‌ی حسابداری مورد نظر قرار گیرد.

این بخش از حق بیمه‌های دریافتی در دوره‌ی جاری که ریسک دوره یا دوره‌های بعد را پوشش می‌دهد، قسمتی از ذخایر فنی راتشکیل می‌دهد بنابراین کل حق بیمه‌های واقعی کسب شده مساوی حق بیمه‌های دریافتی منهای ارزش تغییرات ذخایر مربوط به حق بیمه‌های دوره‌های بعد است.

ب - درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری ذخایر فنی

با وجود این که ذخایر فنی در اختیار مؤسسات بیمه بوده و توسط آن‌ها سازماندهی و سرمایه‌گذاری می‌شود، لیکن این ذخایر دارائی بیمه‌گذاران محسوب می‌شود. بنابراین، درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری ذخایر فنی به بیمه‌گذاران نسبت داده می‌شود و طوری عمل می‌شود گویی که بیمه‌گذاران این درآمد را دریافت و سپس به صورت حق بیمه‌های مکمل به مؤسسات بیمه بر می‌گردانند.

ج - خسارت‌هایی که مؤسسات بیمه در طی دوره‌ی حسابداری مدیون به پرداخت آن هستند

مؤسسات بیمه وقتی مدیون به پرداخت خسارت می‌شوند که حادثه‌ای اتفاق می‌افتد و میزان خسارت آن ارزیابی می‌شود.

د- تغییرات در ذخایر فنی بیمه‌ی زندگی

این تغییرات شامل اختصاص ذخایر بیمه برای تشکیل مبلغ سرمایه‌ی تعهد شده مطابق قرارداد بیمه است. این ذخایر عمدتاً به بیمه‌های زندگی مربوط می‌شود ولی ممکن است در مورد بعضی از بیمه‌های غیرزندگی هم صادق باشد.

ه- بیمه‌های مجدد (اتکایی)

از آنجا که بیمه‌های مجدد (اتکایی) سهم عمده‌ای در محاسبه‌ی ستانده و مصارف واسطه بیمه دارد لازم است شیوه‌ی برخورد با آن نیز مختصراً توضیح داده شود: شرکت‌های بیمه از دو راه مختلف عمل بیمه را انجام می‌دهند یکی بیمه‌ی مستقیم با واحدهای خارج از بخش بیمه و دیگری بیمه‌ی مجدد (اتکایی) که نوعی از بیمه است که در آن عمل بیمه با واحدهای طبقه‌بندی شده در بخش بیمه انجام می‌گیرد که در این صورت ممکن است یک طرف بیمه، واحدهای غیرمقیم باشند. بیمه‌ی مجدد انجام شده بین شرکت‌های بیمه مقیم یک کشور به حساب

آورده نمی‌شود چرا که عملیات بیمه مستقیم بین بیمه‌گذاران از یک طرف و شرکت‌های بیمه از طرف دیگر، بدون در نظر گرفتن بیمه‌ی مجدد، منظور می‌شود. لیکن وقتی یک طرف بیمه‌ی مجدد واحدهای غیرمقیم است (بیمه‌ی اتکایی بین مؤسسات بیمه‌ی مقیم با مؤسسات بیمه‌ی غیرمقیم یا برعکس)، عملیات بیمه‌ی اتکایی به عنوان واردات یا صادرات خدمات بیمه منظور می‌شود به طوری که واردات آن در مصارف واسطه و صادرات آن در ستانده‌ی خدمات بیمه به حساب آورده می‌شود.

با توجه به توضیحات فوق ارزش ستانده‌ی خدمات بیمه مطابق توصیه‌ی سیستم جدید حساب‌های ملی از جمع جبری ارقام زیر حاصل می‌شود:

حق بیمه‌های مستقیم واقعی دریافت شده (که برابر است با حق بیمه‌هایی که توسط شرکت‌های بیمه عملاً در دوره‌ی حسابداری مورد نظر دریافت می‌شود منهای تغییرات ارزش ذخایر فنی در ارتباط با حق بیمه‌های دوره‌ی بعد).

+ درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری شرکت‌های بیمه از حق بیمه‌های مستقیم دریافتی و حق بیمه‌های اتکایی دریافتی بابت قبول بیمه‌ی اتکایی از خارج، مانند سود سهام و اوراق قرضه‌ی خریداری شده از محل حق بیمه‌های دریافتی، اجاره‌ی مستغلات یا سایر درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری حق بیمه‌ها

+ کاهش ذخایر بیمه زندگی و ذخایر بیمه با بهره (منهای افزایش این ذخایر)

+ مابه‌التفاوت حق بیمه‌ی دریافتی و کارمزد پرداختی بابت قبول بیمه‌ی اتکایی از شرکت‌های بیمه‌ی غیرمقیم

- خسارت مستقیم که شرکت‌های بیمه در دوره‌ی حسابداری مدیون به پرداخت آن هستند

- خسارت مستقیم پرداختی بابت قبول بیمه‌ی اتکایی از شرکت‌های بیمه‌ی غیرمقیم

شایان ذکر است حاصل جمع جبری حق بیمه‌های دریافتی، کارمزدهای پرداختی و خسارت‌های پرداختی بابت قبول بیمه‌ی اتکایی از شرکت‌های غیرمقیم، صادرات خدمات بیمه می‌باشد همچنین حاصل جمع جبری حق بیمه‌های پرداختی، کارمزدهای دریافتی و خسارات دریافتی بابت واگذاری بیمه‌ی اتکایی به مؤسسات غیرمقیم واردات خدمات بیمه محسوب می‌شود که بخشی از مصرف واسطه‌ی این خدمات را تشکیل می‌دهد. ستانده‌ی فعالیت بیمه باید به نحوی بین مصرف‌کنندگان این خدمات توزیع شود بدین معنی که حق بیمه‌های پرداختی مصرف‌کنندگان واسطه و نهایی را نمی‌توان به عنوان مصرف واسطه یا مصرف نهایی مصرف‌کنندگان این خدمات منظور کرد. زیرا بخشی از حق بیمه‌های پرداختی دارای عنصر انتقالات بوده و لازم است خالص شود. معیار توزیع در این مورد، حق بیمه‌های ناخالص پرداختی مصرف‌کنندگان در رشته‌های مختلف می‌باشد.

۲۳- محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده ناخالص

محصول ناخالص داخلی که به اختصار GDP نامیده می شود معیاری برای اندازه گیری تولید است. محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده ناخالص هر دو یک مفهوم اقتصادی را بیان می کنند ولی ارزش آنها با یکدیگر متفاوت است و تفاوت آن ها در مالیات و یارانه (یارانه) است. محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده ناخالص، ارزش اضافی کالاها و خدماتی را اندازه گیری می کنند که در یک دوره زمانی در اقتصاد یک کشور تولید شده و برای مصارف نهائی در داخل کشور یا برای صادرات به خارج از کشور در دسترس قرار گرفته اند. ارزش افزوده ناخالص هر فعالیت اقتصادی برابر است با ارزش ستانده منهای مصرف واسطه آن فعالیت.

مصرف واسطه - ستانده = ارزش افزوده ناخالص (۱)

GDP یک کشور برابر است با حاصل جمع ارزش افزوده ناخالص کلیه تولید کنندگان مقیم آن کشور (بعلاوه هر نوع مالیات منهای هر نوع یارانه بر محصول که در ارزش ستانده آن ها وجود ندارد). بنابراین اگر جمع ستانده و جمع مصرف واسطه فعالیت های اقتصادی را داشته باشیم GDP یا محصول ناخالص داخلی برابر با ارزش همه کالاها و خدمات تولید شده در یک دوره منهای کالاها و خدمات مصرف شده در فرآیند تولید طی همان دوره بعلاوه مالیات منهای یارانه است. این روش محاسبه GDP معمولاً "روش تولید نامیده می شود. در اینصورت GDP از رابطه زیر بدست می آید:

یارانه ها - مالیات ها + مصرف واسطه - ستانده = GDP (۲)

با جایگزین کردن تساوی (۱) در تساوی (۲)، تساوی (۳) حاصل می شود:

یارانه ها - مالیات ها + ارزش افزوده ناخالص = GDP (۳)

از نگاهی دیگر GDP را می توان ارزش کلیه کالاها و خدماتی در نظر گرفت که برای مصارف نهائی مختلف داخلی یا برای صادرات در دسترس قرار می گیرند. این روش محاسبه GDP، روش هزینه نامیده می شود. در این صورت GDP از رابطه زیر بدست می آید:

واردات - صادرات + تشکیل سرمایه ناخالص + مصرف نهائی

$$\text{GDP} = (4)$$

فرآیند تولید نه تنها برای صاحبان نهاده های مصرف شده در فرآیند تولید بلکه برای صاحبان سرمایه و دولت نیز ایجاد درآمد می کند. ارزش این درآمدها برابر با محصول ناخالص داخلی است. از اینرو، GDP را می توان از طریق مجموع جبران خدمات کارکنان، مالیات ها منهای یارانه ها و مازاد عملیاتی ناخالص نیز محاسبه کرد. این روش محاسبه GDP، روش درآمد نامیده می شود. در اینصورت GDP از رابطه زیر بدست می آید:

$$\text{GDP} = \text{مازاد عملیاتی ناخالص} + \text{یارانه ها} - \text{مالیات ها} + \text{جبران خدمات کارکنان} = (5)$$

همانطور که قبلاً بیان شد GDP سطح تولید را اندازه گیری می کند. سطح تولید از این نظر مهم است که تعیین می کند تا چه اندازه یک کشور می تواند مصرف کند و نیز از این نظر اهمیت دارد که سطح اشتغال را تحت تأثیر قرار می دهد. مصرف یکی از مهمترین عواملی است که بر رفاه یک جامعه تأثیر می گذارد، البته این فقط یکی از عوامل متعدد است و عوامل دیگری نیز وجود دارد نظیر اکتشافات علمی و ابداعات که می تواند اثرات مثبتی بر سطح رفاه جامعه داشته باشد و یا عواملی نظیر فجایع طبیعی، بیماری های واگیردار و جنگ که می تواند اثرات منفی بر رفاه جامعه داشته باشد. این عوامل مسلماً در محاسبه GDP بحساب آورده نمی شود. بنابراین افزایش GDP زمانی می تواند موجب افزایش رفاه شود که عوامل دیگر نظیر عوامل فوق ثابت باشد.

۲۴ - طبقه بندی بین المللی استاندارد کلیه رشته فعالیت های اقتصادی

در سیستم حساب های ملی سال ۱۹۹۳، طبقه بندی پیشنهاد شده برای رشته فعالیت های اقتصادی "طبقه بندی بین المللی استاندارد کلیه رشته فعالیت های اقتصادی، بازنگری سوم" است که اصطلاحاً ISIC REV.3 نامیده شده است. در حساب های ملی ایران نیز از این طبقه بندی استفاده شده است.

ISIC نوعی طبقه‌بندی استاندارد برای فعالیت‌های اقتصادی تولیدی است که هدف اصلی آن فراهم کردن مجموعه‌ای از رده‌های فعالیتی است به طوری که در آن بتوان موجودیت‌های اقتصادی را براساس نوع فعالیتی که انجام می‌دهند طبقه‌بندی کرد.

اولین نسخه‌ی ISIC در سال ۱۹۴۸ توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل پذیرفته شد و با توجه به ضرورت مقایسه‌ی آمارهای اقتصادی در سطح بین‌المللی به منظور حفظ قابلیت مقایسه‌ی آمارهای کشورهای مختلف، به کشورهای عضو توصیه شد تا سیستم طبقه‌بندی ISIC را به عنوان سیستم طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی ملی خود به کار برند.

از آن به بعد کشورهای مختلف، هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی برای طبقه‌بندی داده‌های آماری خود در زمینه‌های جمعیت، تولید، اشتغال، درآمد ملی و سایر آمارهای اقتصادی براساس نوع فعالیت اقتصادی، به طور گسترده‌ای از ISIC استفاده کردند. سازمان‌های بین‌المللی نیز در انتشار آمارهای جمع‌آوری شده از کشورهای مختلف به طور وسیعی ISIC را مورد استفاده قرار دادند.

اولین ویرایش ISIC در سال ۱۹۵۸ و دومین ویرایش آن در سال ۱۹۶۸ منتشر شد. ویرایش سوم ISIC در سال ۱۹۸۹ به تصویب کمیسیون آمار رسید و در سال ۱۹۹۰ منتشر شد. ویرایش سوم این طبقه‌بندی برخلاف ویرایش‌های قبلی دارای هماهنگی‌های لازم با سایر طبقه‌بندی‌های بین‌المللی فعالیت‌ها و طبقه‌بندی‌های کالاها و خدمات می‌باشد که البته این امر تا حدودی نیز موجب پیچیدگی آن شده است. در حال حاضر ویرایش چهارم ISIC در حال نهائی شدن است.

در نظام کدگذاری ویرایش سوم ISIC از حروف الفبا تحت عنوان "قسمت" (۱) از کدهای دورقمی به عنوان "بخش" (۲) از کدهای سه رقمی به عنوان "گروه" (۳) و از کدهای چهاررقمی به عنوان "طبقه" (۴) استفاده شده است. در این طبقه‌بندی تعداد ۱۷ قسمت وجود دارد و هر قسمت شامل یک یا چند بخش و در مجموع ۶۰ بخش است که نسبت به ویرایش دوم ۸۰ درصد افزایش یافته است. هر بخش ممکن است به نوبه‌ی خود به ۹ گروه تقسیم شود به طوری که در مجموع این ویرایش شامل تعداد ۱۵۹ گروه است که ۱۱۷ درصد نسبت به ویرایش دوم بیشتر است هر گروه نیز به تعدادی کد چهار رقمی یا طبقه تقسیم شده است به طوری که در مجموع تشکیل ۲۹۲ طبقه را داده است. شایان ذکر است که در ویرایش سوم، جزئیات بیشتری در زمینه‌ی خدمات، خصوصاً در سطح یک رقمی و دو رقمی ارائه شده است. این تغییرات بنا به درخواست تولیدکنندگان و استفاده‌کنندگان آمار بوده است.

ISIC چارچوبی برای تنظیم فعالیت‌های تولیدی برحسب رشته فعالیت تهیه می‌کند و در این امر مبدا فعالیتی کالا به عنوان معیار اصلی طبقه‌بندی به کار گرفته شده است. در این طبقه‌بندی معیار عمده‌ی به کار رفته

در تعیین حدود بخش‌ها و گروه‌ها (رده‌های دو رقمی و سه رقمی)، ویژگی فعالیت‌های واحد تولیدکننده است که در اقتصاد هر کشور در تعیین میزان تشابه ساختار واحدهای تولیدکننده و بعضی روابط موجود در آن‌ها از اهمیت استراتژیکی برخوردار می‌باشد. جنبه‌های عمده‌ی ویژگی فعالیت‌ها که مدنظر طبقه‌بندی بوده‌است عبارتند از:

الف - مشخصه‌ی کالاها و خدمات تولید شده

ب - موارد استفاده‌ی کالاها و خدمات

پ - داده‌های به‌کار رفته در تولید، فرایند تولید و فناوری مورد استفاده در آن

طبقات ISIC (رده‌های چهاررقمی) طوری تعیین شده‌اند که حتی‌الامکان حائز دو شرط زیر باشند:

الف - تولید گروه کالاها و خدماتی که یک طبقه را مشخص می‌کنند، عمده‌ی ستانده‌ی واحدهای قرار گرفته در آن طبقه را تشکیل دهد.

ب - هر طبقه واحدهایی را دربرداشته باشد که بیشترین گروه کالاها و خدمات مشخص کننده‌ی آن طبقه را تولید کنند

بدین ترتیب واحدهای طبقه‌بندی شده در یک طبقه (کد چهاررقمی) معین باید مشابه بوده و واحد ممکن همگن باشند.

ساختار کلی ISIC در سطح رده‌های الفبایی به شرح زیر می‌باشد. برای اطلاعات بیشتر به سایت

http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/class_default.asp مراجعه شود.

الف - کشاورزی، شکار و جنگلداری

ب - ماهیگیری

پ - استخراج معدن

ت - صنعت

ث - تأمین برق، گاز و آب

ج - ساختمان

چ - عمده‌ی فروشی و خرده‌فروشی و تعمیر وسایل نقلیه‌ی موتوری، موتورسیکلت و کالاهای شخصی و خانگی

ح - هتل و رستوران

خ - حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات

د - واسطه‌گری‌های مالی

ذ - مستغلات، اجاره و فعالیت‌های کسب و کار

ر - اداره‌ی امور عمومی و دفاعی، تأمین اجتماعی اجباری

ز - آموزش

ژ - بهداشت و مددکاری اجتماعی

س - سایر فعالیت‌های خدماتی عمومی، اجتماعی و شخصی

ش - خانوارهای خصوصی دارای مستخدم

ص - سازمان‌ها و هیئت‌های برون مرزی

۲۵ - سیستم حساب‌های ملی (SNA 93)

سیستم حساب‌های ملی از یک مجموعه‌ی منسجم، سازگار و یکپارچه حساب‌ها، ترازنامه‌ها و جداول مبتنی بر تعاریف و مفاهیم، طبقه‌بندی‌ها و قواعد حسابداری توافق شده در سطح بین‌المللی تشکیل یافته است. در این سیستم چارچوب حسابداری جامعی طراحی شده است که در آن داده‌های اقتصادی در قالبی تنظیم می‌شود که برای برنامه‌ریزی‌ها، سیاستگذاری‌ها، تجزیه و تحلیل‌ها و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

حساب‌های پیش‌بینی شده در سیستم به نوبه‌ی خود مجموعه‌ی وسیعی از اطلاعات تفصیلی و سازمان یافته‌ای را درباره‌ی عملکرد اقتصادی یک کشور ارائه می‌دهد. این حساب‌ها اطلاعات جامع و مفصلی از فعالیت‌های مختلف اقتصادی انجام شده در کل اقتصاد کشور و مبادلات صورت گرفته بین بنگاه‌های اقتصادی در بازار یا محل دیگر را فراهم می‌کند.

حساب‌های ملی برای یک دوره‌ی زمانی معین تنظیم می‌شود و بنابراین عملکرد اقتصاد یک کشور از طریق داده‌های حاصل از آن به تصویر کشیده شده و مورد تجزیه و تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد. در فرایند تهیه و تنظیم حساب‌های ملی علاوه بر ارائه‌ی تصویر روشن از عملکرد فعالیت‌های اقتصادی، اطلاعاتی نیز در زمینه‌ی ثروت و

دارایی‌های متعلق به اقتصاد کشور در دوره‌ی زمانی مزبور فراهم می‌شود. همچنین اطلاعات حاصل از آن ارتباط بین اقتصاد کشور با دنیای خارج را نشان می‌دهد.

حساب‌های ملی ممکن است در سطوح مختلف اقتصاد یک کشور یعنی در سطح بنگاه‌های اقتصادی، واحدهای نهادی، گروهی از واحدهای نهادی (بخش‌های نهادی) یا در سطح کل اقتصاد تنظیم شود. برای مشخص شدن عملکرد اقتصادی کشور لازم است مبادلاتی که بین بخش‌های مختلف اقتصادی صورت می‌گیرد مشاهده و تحلیل شود. برای اطلاعات بیشتر در مورد (SNA 93) به سایت [United Nations Statistics Division National Accounts](http://www.unstats.un.org/unsd/nationalaccounts/) - مراجعه شود.

۲۶ - کاربرد سیستم حساب‌های ملی

سیستم حساب‌های ملی یک سیستم چند منظوره است که هدف اصلی آن فراهم کردن یک چارچوب حسابداری جامع است که آمارهای تهیه شده در قالب آن را می‌توان برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی عملکرد اقتصاد یک کشور در هر مرحله از توسعه‌ی اقتصادی و یا هر نوع ساختار فعالیتی به‌کاربرد. وجود چنین داده‌هایی پیش نیاز تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های عقلایی است. مهم‌ترین آمار کلیدی تعریف شده در سیستم حساب‌های ملی محصول ناخالص داخلی (GDP) است که به عنوان مهم‌ترین شاخص اندازه‌گیری فعالیت‌های اقتصادی، به‌طور وسیعی در سطح اقتصاد کلان مورد استفاده قرار می‌گیرد. هرچند مدت زمانی است که دیگر محاسبه‌ی این نوع شاخص‌ها تنها هدف تنظیم حساب‌های ملی نیست و کاربردهای خاص ذیل نیز مطرح می‌باشند:

- ارائه‌ی تصویر عملکرد اقتصادی: داده‌های حساب‌های ملی اطلاعاتی را فراهم می‌کند که از طریق آن تغییر جریان‌های عمده‌ی اقتصادی نظیر تولید، مصرف خانوار، مصرف دولت، تشکیل سرمایه، صادرات، واردات، دستمزد، مالیات، استقراض، وام و امثال اینها و نیز جریان کالاها و خدمات ثبت شده به تصویر کشیده می‌شوند.

- تجزیه و تحلیل اقتصاد کلان: حساب‌های ملی همچنین برای تجزیه و تحلیل ساز و کار عملکرد اقتصاد یک کشور به‌کار می‌رود. این نوع تجزیه و تحلیل معمولاً مستلزم برآورد پارامترهای موجود در توابع مورد استفاده در روابط بین متغیرهای مختلف اقتصادی با استفاده از مدل‌های اقتصادی برآزش داده شده به سری‌های زمانی داده‌ها به قیمت‌های ثابت و جاری می‌باشد. معمولاً نوع مدل‌های اقتصادی مورد استفاده برحسب موضوع تحقیق متفاوت است. خوشبختانه سیستم حساب‌های ملی دارای انعطاف‌پذیری لازم برای استفاده در تئوری‌ها یا مدل‌های مختلف اقتصادی می‌باشد، به شرطی که مفاهیم اساسی مورد استفاده نظیر تولید، مصرف، درآمد و غیره هماهنگی لازم را با مفاهیم به‌کار رفته در سیستم داشته باشد.

- تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی: سیاست‌های اقتصادی در کوتاه مدت براساس وضعیت جاری و کوتاه مدت اقتصادی و با نگاهی به پیش‌بینی تغییرات احتمالی در آینده تعیین می‌شود. پیش‌بینی‌های کوتاه مدت براساس مدل‌های اقتصادسنجی انجام می‌گیرد. سیاست‌های میان مدت یا بلند مدت اقتصادی نیز مستلزم ارائه‌ی طرح‌های کمی است. بسیاری از عناصر تشکیل دهنده‌ی هر دو مورد، مدل‌های اقتصادسنجی و طرح‌های میان مدت یا بلند مدت اقتصادی از آمار حساب‌های ملی تشکیل یافته است. سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری علاوه بر این که در سطح دولت‌ها انجام می‌شود، در شرکت‌های دولتی و خصوصی نیز صورت می‌گیرد. شرکت‌های بزرگ نظیر شرکت‌های چند ملیتی که توانایی ساختن مدل‌های اقتصادسنجی برای برآورد نیازهای خود براساس انتظارات بلندمدت از توسعه‌ی اقتصادی آینده را دارند نیازمند آمار حساب‌های ملی هستند. همچنین در بعضی از کشورها مؤسسات تخصصی وجود دارند که در مقابل دریافت حق‌الزحمه، پیش‌بینی‌های مورد درخواست مشتریان خصوصی را انجام می‌دهند که این مؤسسات نیز نیازمند آمار حساب‌های ملی می‌باشند.

- مقایسه‌های بین‌المللی: داده‌های اقتصاد کلان مانند GDP یا GDP سرانه یا سایر شاخص‌های کلان اقتصادی نظیر نسبت سرمایه به GDP نسبت مالیات یا هزینه‌های دولت به GDP که از طریق آمار حساب‌های ملی قابل محاسبه است، در صورتی که با استفاده از تعاریف، مفاهیم و طبقه‌بندی‌های یکسان حاصل شده باشد، قابلیت مقایسه در سطح بین‌المللی را خواهد داشت. این مقایسه‌ها توسط اقتصاددانان یا سایر تحلیل‌گران اقتصادی برای ارزیابی عملکرد اقتصاد یک کشور در مقایسه با اقتصادهای مشابه به کار می‌رود. همچنین میزان GDP یا درآمد ملی سرانه‌ی کشورهای مختلف معیاری است که توسط سازمان‌های بین‌المللی برای تعیین شرایط و مدت بازپرداخت وام‌های مورد نیاز کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد. از GDP یا GDP سرانه‌ی کشورهای مختلف برای محاسبه‌ی سهم کشورهای عضو یک سازمان بین‌المللی در تامین مالی آن سازمان نیز استفاده می‌شود.

- هماهنگی آمارها: سیستم حساب‌های ملی وظیفه‌ی مهم هماهنگی آمارهای اقتصادی را از دو جهت به عهده دارد. اولاً، از نظر مفاهیم، چارچوب یکسانی را برای تعاریف و طبقه‌بندی‌های مورد استفاده در زمینه‌های متفاوت ارائه می‌دهد و ثانیاً، از نظر ارقام، چارچوب حسابداری یکسانی را برای هماهنگ کردن داده‌های اخذ شده از منابع مختلف، نظیر طرح‌های آمارگیری از رشته فعالیت‌ها و خانوارها، آمارهای بازرگانی و اطلاعات بدست آمده از آمارهای ثبتی دولتی بوجود می‌آورد.

۲۷ - حساب‌های منطقه‌ای

حساب‌های منطقه‌ای مجموعه‌ای از اطلاعات آماری است که به صورت جامع و هدفمند مطالعه‌ی کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی یک منطقه مشخص را برای یک دوره‌ی زمانی معین که به طور معمول یک سال است

امکان‌پذیر می‌سازد. به عبارت دیگر نقش، اهمیت و کاربردی را که حساب‌های ملی در کل کشور به عهده دارد حساب‌های منطقه‌ای در سطح منطقه عهده‌دار است. مبانی نظری تهیه‌ی حساب‌های منطقه‌ای هماهنگ با حساب‌های ملی براساس تعاریف، مفاهیم، طبقه‌بندی‌ها و روش‌های (SNA 93) مبتنی است.

هدف حساب‌های منطقه‌ای، محاسبه‌ی متغیرهای کلان اقتصادی در استان‌های کشور در دوره‌ی معینی از زمان است که به‌وسیله‌ی آن وضعیت اقتصادی استان‌ها در آن دوره یا مقطع زمانی خاص به تصویر کشیده شده و توان اقتصادی آن‌ها نشان داده می‌شود. مهم‌ترین کمیت کلان اقتصادی حاصل از این حساب‌ها محصول ناخالص داخلی منطقه (GDP) است. حساب‌های منطقه‌ای نقش شایان توجهی در برنامه‌ریزی دارد به طوری که تحقق اهداف برنامه‌ریزی استانی بدون استفاده از یافته‌های حساب‌های منطقه‌ای امکان‌پذیر نمی‌باشد. تهیه‌ی این حساب‌ها آمارهای قابل اطمینان و سازگاری را فراهم می‌آورد که زیربنای سیاست‌گذاری‌های اقتصادی در راستای کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی بین استان‌ها است.

۲۸ - اصول کلی حساب‌های منطقه‌ای

محصول ناخالص داخلی منطقه، از مجموع ارزش افزوده‌ی فعالیت‌های اقتصادی واحدهای تولیدی مقیم به‌دست می‌آید. بنابراین به عنوان یک اصل اساسی، ارزش افزوده باید به منطقه‌ای که واحد تولیدکننده مقیم آن است، منتسب شود. تعریف آماری واحد کارگاهی ایجاب می‌کند این واحد در یک محل ثابت مشخصی مستقر باشد. هرچند به‌کارگیری این اصل در اکثر موارد امکان‌پذیر است لیکن فعالیت‌هایی وجود دارد که این اصل را نمی‌توان در مورد آن‌ها پیاده کرد. به عنوان نمونه بعضی از فعالیت‌های تولیدی همانند حمل و نقل از مرزهای منطقه عبور می‌کنند. همچنین بعضی از واحدهای تولیدکننده ممکن است در مکان‌های دائمی یا موقتی که در بیش از یک منطقه قرار دارد فعالیت کنند. تعدادی از فعالیت‌ها همانند فعالیت استخراج نفت در فلات قاره را نمی‌توان به هیچ یک از مناطق منتسب کرد. برای همه‌ی موارد بالا، طبق توصیه‌های بین‌المللی، اصول روشن و مشخصی تدوین شده است که به طور خلاصه در زیر به آنها اشاره می‌شود.

اصل اقامت

اصل کلی انتخاب شده برای حساب‌های منطقه‌ای آن است که ارزش افزوده باید به منطقه‌ای که واحد تولیدکننده در آن مقیم است منتسب شود. به کارگیری اصل اقامت در زمینه‌ی فعالیت‌های انرژی و حمل و نقل مشکلاتی را به همراه دارد. زیرا اصل اقامت به این معنی است که ارزش افزوده‌ی حاصل از حمل کالاها بین چند

منطقه نباید بین آن مناطق تقسیم شود بلکه باید به یک منطقه یعنی منطقه‌ای که واحد تولیدکننده‌ی مقیم آن است منتسب شود. اصل اقامت در مورد واحدهای چند منطقه‌ای یعنی واحدهایی که در بیش از یک منطقه مکان دارند نیز به این معنی است که فعالیت آن‌ها باید بین اجزای اصلی آن‌ها تقسیم شود. لیکن برخی از واحدهای تولیدی چند منطقه‌ای بدون داشتن کارگاه دائمی فعال هستند. به طور نمونه یک تولیدکننده‌ی ساختمانی ممکن است برای انجام فعالیت خود تجهیزاتی را در سایت ساختمانی در منطقه دیگری داشته باشد. این فعالیت‌ها باید به ارزش افزوده‌ی منطقه محل اقامت تولیدکننده و نه محل سایت ساختمانی منتسب شود، مگر این که مدت زمان انجام فعالیت در این سایت ساختمانی به میزانی باشد که بتوان آن را به عنوان یک واحد محلی طولانی مدت تلقی کرد.

اصل منطقه‌ای

در این روش انتساب ارزش افزوده بر اساس اصل منطقه‌ای است. بر اساس این اصل فعالیت تولیدکنندگان ساختمان در نمونه‌ی بالا به منطقه‌ای منسوب می‌شود که سایت ساختمانی در آن قرار دارد. حمل و نقل بین منطقه‌ای بین مناطق مختلف تقسیم می‌شود. به عبارت کلی‌تر فعالیت حاصل از عوامل تولید بدون توجه به منطقه مورد اقامت عوامل تولید یا واحد تولیدی به منطقه‌ای منتسب می‌شود که فعالیت اقتصادی به واقع صورت می‌گیرد.

به هر حال در تهیه‌ی حساب‌های منطقه‌ای ایران اصل اقامت، که از نظر توصیه‌های بین‌المللی نیز اولویت دارد به عنوان اصل اولیه حساب‌های منطقه‌ای انتخاب شده است ولی در برخی فعالیت‌ها همانند حمل و نقل بنا به ماهیت فعالیت اصل منطقه‌ای مورد نظر قرار گرفته است.

۲۹ - قلمرو منطقه‌ای

در حساب‌های منطقه‌ای، کل قلمرو اقتصادی کشور به تعدادی منطقه و یک فرا منطقه تقسیم شده است:

منطقه

منطقه‌بندی اقتصاد ملی بدون بیان تعریف مشخصی از منطقه ممکن نیست این تعریف باید به گونه‌ای باشد که نخست از ادغام همه‌ی مناطق، اقتصاد ملی حاصل شود و دوم این که هر منطقه دارای آن گونه مرزبندی مشخصی باشد که در پایان، هر بخش از منطقه فقط یک‌بار و تنها در یک منطقه منظور شده باشد.

با بررسی مباحث مختلف در طبقه‌بندی‌های منطقه‌ای و با توجه به اینکه واحد تقسیمات اداری و سیاسی کشور، استان است و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی پس از سطح ملی در سطح استان اعمال می‌شود بنابراین این به منظور کاربردی‌تر شدن حساب‌های منطقه‌ای، منطقه معادل استان در نظر گرفته شده است.

فرامنطقه

این قسمت شامل بخش‌هایی از قلمرو اقتصادی کشور است که نمی‌توان آن‌ها را به هیچ یک از مناطق نسبت داد و موارد مختلف آن به شرح زیر است:

- آب‌های فلات قاره و آن قسمت از آب‌های بین‌المللی که کشور نسبت به آن‌ها دارای حقوق انحصاری است و به وسیله‌ی واحدهای مقیم مورد استفاده قرار می‌گیرد.

- قلمرو سیاسی کشور در سایر نقاط جهان که طبق موافقت‌نامه‌های سیاسی برای اهداف سیاسی، نظامی، علمی و سایر اهداف، اجاره یا تملک شده باشد همانند سفارتخانه‌ها، کنسول‌گری‌ها، پایگاه‌های نظامی و همانند آن.

۳۰- روش‌های گردآوری اطلاعات حساب‌های منطقه‌ای

در تهیه حساب‌های منطقه‌ای روش‌های مختلفی وجود دارد که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود:

روش جزء به کل

روش جزء به کل عبارت است از گردآوری داده‌های مورد نیاز از کارگاه‌های مورد نظر و تجمیع آن‌ها برای رسیدن به سطح ارزش منطقه. هر گاه به دلیل فقدان اطلاعات مورد نیاز برای کارگاه‌های مورد نظر در سطح منطقه امکان جمع‌آوری مستقیم اطلاعات وجود نداشته باشد از روش شبه جزء به کل می‌توان استفاده کرد. در این روش اطلاعات آماری مورد نیاز به جای این‌که به طور مستقیم از کارگاه مستقر در منطقه گرفته شود با استفاده از اطلاعات موجود در سطح بنگاه برآورد می‌شود، سپس برآوردهای صورت گرفته همچون روش جزء به کل خالص تا رسیدن به سطح منطقه با یکدیگر جمع می‌شوند. روشن است این روش فقط در مورد بنگاه‌های چند منطقه‌ای به کار می‌رود.

روش کل به جزء

این روش، منطقه‌ای کردن اطلاعات است بدون اینکه سعی شود به داده‌های موجود در سطح کارگاه‌های مستقر در سطح منطقه دسترسی حاصل شود. در این روش رقم ملی، با استفاده از مناسب‌ترین شاخص ممکن بین مناطق توزیع می‌شود. شایان ذکر است این تصور که به طور ضروری استفاده از اطلاعات واحدهای آماری همواره مطلوب‌تر است درست نیست. در بعضی فعالیت‌ها بنا به ماهیت آن فعالیت استفاده از یک شاخص مناسب برای انتساب فعالیت به سطح منطقه اطلاعات صحیح‌تری نسبت به جمع‌آوری مستقیم اطلاعات به دست دهد.

روش مختلط

روش جزء به کل به ندرت به طور کامل به‌تنهایی مورد استفاده قرار می‌گیرد. همیشه شکاف‌های اطلاعاتی وجود دارد که با روش کل به جزء باید تکمیل شود. همچنان‌که بسیاری از روش‌های کل به جزء نیز اغلب با تأمین برخی اطلاعات به وسیله‌ی روش‌های جزء به کل همراه هستند. باین ترتیب به طور معمول ترکیبی از دو روش به کار گرفته می‌شود

پوشش فعالیت‌ها و منابع آماری

ساز و کار تدوین حساب‌های ملی با استفاده از داده‌ها و اطلاعات آماری، دارای مراحل مختلفی است که به طور خلاصه در نمودار زیر نشان داده شده است.

سازمان آماری، همکاری‌های فنی و آموزشی

ارائه و تحلیل داده‌های حساب‌های ملی	داده‌های حساب‌های ملی پس از سازگاری	داده‌های واسط پس از تبدیل به چارچوب حساب‌های ملی	داده‌های واسط پس از تجمیع داده‌های میکرو	داده‌های میکرو (خرد)
---	--	---	--	-------------------------

در مرحله‌ی اول داده‌های خرد از طریق سرشماری‌ها، نمونه‌گیری‌ها و استفاده از منابع آمارهای ثبتي جمع‌آوری می‌شود. داده‌های اخذ شده از منابع آماری مختلف ترکیب شده داده‌های مرحله‌ی دوم را تشکیل می‌دهد به طوری که داده‌های جمع‌آوری شده از کارگاه‌ها ترکیب شده داده‌های مربوط به رشته فعالیت‌ها را تشکیل می‌دهد.

از آنجا که اصول حسابداری بازرگانی با مفاهیم حساب‌های ملی هماهنگی لازم را ندارد، لازم است داده‌های مرحله دوم با مفاهیم حساب‌های ملی مطابقت داده شود. از اینرو در مرحله سوم بر روی داده‌های حاصل از مرحله‌ی دوم تعدیلات مورد نیاز سیستم حساب‌های ملی صورت می‌گیرد تا داده‌ها برای چارچوب حساب‌های ملی قابل استفاده شود. این تعدیلات شامل برآوردها و محاسبه‌ی اقلام احتسابی پیش‌بینی شده‌ی سیستم حساب‌های ملی، تعدیلات مورد نیاز برای عدم پوشش‌ها و تعدیلات مربوط به دوره‌های زمانی نیز می‌باشد. در مرحله‌ی بعد، داده‌های تعدیل شده در مرحله‌ی قبل در چارچوب حساب‌ها وارد شده و از طریق حساب‌های مختلف با یکدیگر مقایسه و سازگاری‌های لازم بین آن‌ها در حساب‌های مختلف ایجاد می‌شود. در نهایت پس از به‌دست آوردن مجموعه‌ی داده‌های صحیح، امکان ارائه و تحلیل داده‌های حساب‌های ملی وجود خواهد داشت.

شایان ذکر است که سال پایه‌ی حساب‌های ملی به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ انتخاب می‌شود زیرا قسمت اعظم آمار و اطلاعات موجود در زمینه‌ی شاخص‌های قیمت و مقدار یا حجم مربوط به سال مذکور بوده است. در محاسبه‌ی ارزش افزوده‌ی رشته فعالیت‌های اقتصادی به قیمت ثابت عمدتاً از روش تعدیل مضاعف استفاده شده است، به این معنا که ستانده و مصرف واسطه‌ی رشته فعالیت‌های اقتصادی به طور جداگانه به قیمت ثابت محاسبه و ارزش افزوده به صورت حاصل تفریق ستانده به قیمت ثابت و مصرف واسطه به قیمت ثابت بدست آمده است.

رشته فعالیت‌های اقتصادی

توضیحات مربوط به هر یک از فعالیت‌های اقتصادی براساس طبقه‌بندی استاندارد بین‌المللی رشته فعالیت‌های اقتصادی (ISIC REV.3) مطابق با جدول زیر شرح داده شده است:

طبقه بندی مورد استفاده در محاسبه‌ی ارزش افزوده‌ی بخش‌های اقتصادی

شماره بخش	نام بخش	کد ISIC, REV. 3
الف	کشاورزی، شکار و جنگلداری	۰۱
۱	- زراعت و باغداری	۰۱۱، ۱۴ و قسمتی از ۰۱۳
۲	- دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبور عسل و شکار	۰۱۲، ۰۱۵ و قسمتی از ۰۱۳
۳	- جنگلداری	۰۲
ب	ماهیگیری	۰۵
پ	معادن	۱۰ الی ۱۴
۱	- نفت خام و گاز طبیعی	۱۱
۲	- سایر معادن	۱۰، ۱۲، ۱۳ و ۱۴
ت	صنعت	۱۵ الی ۳۷
۱	- ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها	۱۵
۲	- ساخت محصولات از توتون و تنباکو	۱۶

۱۷	- ساخت منسوجات	۳
۱۸	- ساخت پوشاک، عمل آوری و رنگ کردن خز	۴
۱۹	- دباغی و پرداخت چرم، تولید چمدان، کیف دستی و زین	۵
۲۰	- ساخت یراق و انواع پاپوش چوب، محصولات چوبی و چوب پنبه	۶
	به‌استثنای مبلمان، تولید کالا از نی و مواد حصیری	
۲۱	- ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	۷
۲۲	- انتشار، چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۸
۲۳	- ساخت کک، فراورده‌های حاصل از تصفیه‌ی نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۹
۲۴	- ساخت مواد شیمیایی و محصولات شیمیایی	۱۰
۲۵	- ساخت محصولات از لاستیک و پلاستیک	۱۱
۲۶	- ساخت سایر محصولات کانی و غیرفلزی	۱۲
۲۷	- ساخت فلزات اساسی	۱۳
۲۸	- ساخت محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۱۴
۲۹	- ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۵
۳۰	- ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	۱۶
۳۱	- ساخت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برق طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۷
۳۲	- ساخت رادیو، تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	۱۸
۳۳	- ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی و ابزار دقیق، ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۱۹
۳۴	- ساخت وسایل نقلیه‌ی موتوری، تریلرونیم تریلر	۲۰

۳۵	- ساخت سایر تجهیزات حمل و نقل	۲۱
۳۶	- ساخت مبلمان ومصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۲۲
۳۷	- بازیافت	۲۳
۴۱ و ۴۰	تأمین برق، گاز و آب	ث
۴۰.۱	- تولید، انتقال و توزیع برق	۱
۴۰.۲	- پالایش و توزیع گاز طبیعی	۲
۴۱	- جمع آوری، تصفیه و توزیع آب	۳
۴۵	ساختمان	ج
۵۱، ۵۰ و ۵۲	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر وسایل نقلیه‌ی موتوری و کالاهای شخصی و خانگی	چ
۵۵	هتل و رستوران	ح
۵۵.۱	- هتل	۱
۵۵.۲	- رستوران	۲
۶۰ الی ۶۴	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	خ
۶۰.۲	- حمل و نقل با راه آهن	۱
۶۰.۲	- حمل و نقل جاده‌ای	۲
۶۰.۳	- حمل و نقل لوله‌ای	۳
۶۱	- حمل و نقل آبی	۴
۶۲	- حمل و نقل هوایی	۵
۶۳	- خدمات پشتیبانی و کمکی حمل و نقل و آژانس‌های مسافرتی و انبارداری	۶

۶۴	پست و مخابرات	۷
۶۵ الی ۶۷	واسطه‌گری‌های مالی	د
قسمتی از ۶۵	- بانک	۱
۶۷ و قسمتی از ۶۵	- سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیتهای جنبی آنها	۲
۶۶	- بیمه	۳
۷۰ الی ۷۴	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	ذ
قسمتی از ۷۰	- خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۱
قسمتی از ۷۰	- خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۲
قسمتی از ۷۰	- خدمات واحدهای غیرمسکونی	۳
قسمتی از ۷۰	- خدمات دلالتان مستغلات	۴
۷۴ الی ۷۴	- کرایه و خدمات کسب و کار	۵
۷۵	اداره‌ی امور عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی	ر
قسمتی از ۷۵۱۱،	- امور عمومی	۱
۷۵۱۲ الی ۷۵۱۴ و ۷۵۲۱		
قسمتی از ۷۵۱۱	- خدمات شهری	۲
۷۵۲۲	- امور دفاعی	۳
۷۵۲۳	- امور انتظامی	۴
۷۵۳۰	- تأمین اجتماعی	۵
۸۰	آموزش	ز
قسمتی از ۸۰۱	- آموزش ابتدایی دولتی	۱
قسمتی از ۸۰۱	- آموزش ابتدایی خصوصی	۲

قسمتی از ۸۰۲	- آموزش متوسطه‌ی عمومی و فنی حرفه‌ای دولتی	۳
قسمتی از ۸۰۲	- آموزش متوسطه‌ی عمومی و فنی حرفه‌ای خصوصی	۴
قسمتی از ۸۰۳	- آموزش عالی دولتی	۵
قسمتی از ۸۰۳	- آموزش عالی خصوصی	۶
قسمتی از ۸۰۹	- آموزش بزرگسالان دولتی	۷
قسمتی از ۸۰۹	- آموزش بزرگسالان خصوصی	۸
۸۵	بهداشت و مددکاری اجتماعی	ژ
قسمتی از ۸۵۱	- بهداشت و درمان دولتی	۱
قسمتی از ۸۵۱	- بهداشت و درمان خصوصی	۲
۸۵۲	- خدمات دامپزشکی	۳
۸۵۳	- خدمات مددکاری اجتماعی	۴
۹۰ الی ۹۵	سایر خدمات عمومی، اجتماعی و شخصی	س،ش
۹۲	- خدمات تفریحی، فرهنگی و ورزشی	۱
۹۱۹	- خدمات مذهبی و سیاسی	۲
۹۵ و ۹۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۳	- خدمات مذهبی و سیاسی	۳

توضیح آنکه رده‌الفبایی ض بر حسب فعالیت اصلی دربخش مربوط آمده‌است و رده‌الفبایی ص در محاسبات منظور نشده‌است.